Yayın Geliş Tarihi: 02.10.2025
Yayına Kabul Tarihi: 04.02.2026
Online Yayın Tarihi: 15.06.2026
http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.1795878

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 28, Sayı: 2, Yıl: 2026, Sayfa: 805-832
E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

GAYRİMÜSLİM KADINLARLA EVLENEN VEYA GAYRİMENKUL TASARRUF EDEN MÜSTEMENLERE YÖNELİK 1759/1760'TA GERÇEKLEŞTİRİLEN TEFTİŞ

Ertan ÜNLÜ[*]

Öz[1]

Avrupalı devletlere verilen ahitnameler (kapitülasyonlar) çerçevesinde ticaret vs. amaçlarla Osmanlı coğrafyasında ikamet eden müstemenler (tüccar, konsolos vs.), her ne kadar oturma süreleri değişiklik gösterse de Osmanlı İmparatorluğu'nun belirli ayrıcalıklara sahip ecnebi statüsündeki geçici misafirleridir. Bu doğrultuda da Osmanlı tebaası olan gayrimüslimlerden farklı hukuk sistemine tabilerdir. Lakin müstemenler, istisnaları olsa da hukuki sınırlara zaman zaman riayet etmemiştir. Dolayısıyla imparatorluk, dönem dönem onları kontrol etmeye çaba sarf etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu çabalarından biri de 1759/1760'ta gerçekleştirilmiştir ve III. Mustafa (1757-1774) konuk olarak Osmanlı topraklarında bulunan, aynı zamanda gayrimüslim kadınlarıyla evlenerek mülk tasarruf eden ya da satın alan müstemenlerin sayılmasını istemiştir. Bu çalışmada da ilgili sayımlar konu edilmekte ve imparatorluğun neden zimmi kızlarıyla evlenerek mülk tasarruf eden ya da satın alan müstemenleri gözetleme ihtiyacı duyduğu burada ele alınmaktadır. Ayrıca müstemenlere yönelik yapılan bu yoklamalar, 17. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bozulan himaye sistemine çare arayan Osmanlı İmparatorluğu'nun 10 Ekim 1758'de gerçekleştirdiği tercüman reformunun bir devamı olarak kabul edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı, III. Mustafa, Kapitülasyonlar, Müstemenler, 1759/1760.*

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 7. Sürüm):

Ünlü, E. (2026). Gayrimüslim kadınlarla evlenen veya gayrimenkul tasarruf eden müstemenlere yönelik 1759/1760'ta gerçekleştirilen teftiş. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 28* (2), 805-832.

[*] Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, ORCID: 0000-0001-8192-0359, eunlu@ankara.edu.tr

[1] Bu makale etik kurul onayı gerektirmemektedir.

THE INSPECTION CARRIED OUT IN 1759/1760 AGAINST THE MUSTEMEN WHO MARRIED NON-MUSLIM WOMEN OR OWNED REAL ESTATE

Abstract

Within the framework of the capitulations granted to the European states, the müstemens (merchants, consuls etc.) who resided in the Ottoman geography for trade, etc. were temporary guests of the Ottoman Empire with the status of foreigners with certain privileges, even though the duration of their residence varied. Accordingly, they were subject to a different legal system than non-Muslim Ottoman subjects. However, even though there were exceptions, the müstemens did not respect the legal boundaries from time to time. Therefore, the empire made efforts to control them periodically. One of these efforts of the Ottoman was realized in 1759/1760, when Mustafa III (1757-1774), as a guest, requested an inspection of the müstemens who were in Ottoman territory and who had married non-Muslim women and owned or purchased property. This study focuses on the relevant inspection and examines why the empire felt the need to control the müstemens who were marrying non-Muslim daughters and buying or owning property. In addition, these censuses of müstemens are considered as a continuation of the interpreter reform carried out on October 10, 1758 by the Ottoman, which was looking for a solution to the deteriorating patronage system since the last quarter of the 17th century.

Keywords: *Ottoman, III. Mustafa, Capitulations, Müstemens, 1759/1760.*

GİRİŞ

Uluslararası ticaret için olmazsa olmaz olan ahitnamelerin (kapitülasyonların) giderek yaygınlaşmasıyla beraber Avrupalı devletlerin elçi ve konsoloslarının tercüman (dragoman) beratlarını gereğinden fazla dağıtmaya başlaması, Osmanlı İmparatorluğu'nda himaye sisteminin bozulmasına yol açmıştır. Osmanlı İmparatorluğu da kendi zararına olan bu soruna, 17. yüzyılın son çeyreğinden itibaren çeşitli tarihlerde yayınladığı fermanlar ve yapmış olduğu sayımlarla müdahale ederek, her ne kadar imparatorluğun yıkılışına kadar bu mesele tam olarak halledilemese de çözüm üretmeye çalışmıştır.[2]

III. Mustafa'nın (1757-1774) 10 Ekim 1758'deki müdahalesi de Osmanlı İmparatorluğu'nun bu çözüm arayışlarından biridir (BOA, AE.SMST.III 321/25881; Van den Boogert, 2014, s. 82-88; Demiryürek, 2016, s. 439-482). Ancak ilgili tarihte Osmanlı İmparatorluğu sadece tercüman beratlarına odaklanmamıştır. Zira bu müdahaleden kısa süre sonra III. Mustafa, Osmanlı tebaası olmayıp, ticaret vs. nedenlerle misafir olarak Osmanlı topraklarında ikamet eden ve gayrimüslim

[2] Himaye sistemi ve bu sistemin bozulmasını engellemek için Osmanlı İmparatorluğu'nun 17. yüzyılın sonlarından itibaren aldığı tedbirler hakkında bkz. (Bağış, 1983; Bayraktar, 2000, s. 187-195; Bozkurt, 1996; Demiryürek, 2016, s. 439-482; İnan, 1996, s. 196-201; Van den Boogert, 2014).

kadınlarıyla evlenerek mülk tasarruf eden ya da satın alan müstemenlere (tüccar, konsolos vs.) yönelik de 1759/1760'ta bir kontrol gerçekleştirmiştir (BOA, A.{DVN.DVE 101/55, 81/103; AE.SMST.III 89/6644, 166/13047, 200/15728, 200/15756, 276/22073, 276/22079, 363/29038, 371/29408; C.HR 119/5931; C.DH 173/8621; A.{DVNSMHM.d 161, sayfa 92/hüküm no: 600-612). Dolayısıyla III. Mustafa'nın misafir olarak Osmanlı topraklarında ikamet eden ve gayrimüslim kadınlarıyla evlenerek mülk tasarruf eden ya da satın alan müstemenlere yönelik 1759/1760'ta yaptığı bu kontrol çalışmamızın konusunu teşkil etmektedir. Bundaki amaç, iktidarın neden misafir olarak Osmanlı topraklarında ikamet eden ve zimmi kadınlarıyla evlenerek mülk tasarruf eden ya da satın alan müstemenleri özel olarak gözetleme ihtiyacı duyduğunu anlamaktır.

Çalışmanın temel kaynaklarını Osmanlı arşiv belgeleri teşkil etmekte, literatür de arşiv belgelerine ilave edilmektedir. Bu minvalde hem müstemenler hem de himaye meselesiyle alakalı geniş bir literatür olduğunu baştan vurgulamak gerekir.[3] Ancak misafir olarak Osmanlı topraklarında ikamet eden ve gayrimüslim kadınlarıyla evlenerek mülk tasarruf eden ya da satın alan müstemenlere yönelik burada konu edindiğimiz 1759/1760 sayımlarına odaklanan ayrı bir araştırma mevcut değildir. Dolayısıyla bu sayımların izini süren bu makalenin alana katkısı da bu yönde olacak ve gayrimüslim kadınlarıyla evlenerek mülk tasarruf eden ya da satın alan müstemenlere yönelik yoklamaların mahiyeti burada gösterilmeye çalışılacaktır. Lakin asıl mevzuya geçmeden evvel konunun daha iyi anlaşılması ve bir zemin oluşturmak amacıyla Osmanlı İmparatorluğu'nda müstemenlere kısaca bakmak yerinde olacaktır. Yine bu bağlamda 1758 tercüman reformuna da bir göz atmakta fayda vardır. Nihayetinde misafir olarak Osmanlı topraklarında ikamet eden ve gayrimüslim kadınlarıyla evlenerek mülk tasarruf eden ya da satın alan müstemenlere yönelik 1759/1760'ta yapılan yoklamalar, bir anlamda 1758 tercüman reformunun devamı niteliğindedir.

MÜSTEMENLERE KISA BAKIŞ

Emin olmak, güvenmek anlamındaki emn (emân) kökünden türeyen müstemen, kendisine eman verilen kimse manasına gelmekte, terim olarak da İslâm ülkesine eman alıp giren harbîleri ifade etmektedir (Özel, 2006, s. 140). Bu tanım doğrultusunda müstemenler, Osmanlı İmparatorluğu'nun tebaası olmayan yabancı gayrimüslimlerdir ve Avrupalı devletlere verilen ahitnameler çerçevesinde, ticaret vs. amaçlarla Osmanlı coğrafyasında ikamet eden, her ne kadar bulunma süreleri

[3] Müstemenler ve himaye meselesi hakkında birkaç çalışma için bkz. (Bağış, 1983; Bozkurt, 1996; Van den Boogert, 2014; Kütükoğlu, 1988, s. 536-540; Veinstein, 1999, s. 256-263; İnalcık, 2000, s. 245-252; Dumas, 2013, s. 477-494; Özel, 2006, s. 140-143; Bayraktar, 2000, s. 187-195; Demiryürek, 2016, s. 439-482; Demiryürek, 2014, s. 53-74; İnan, 1996, s. 196-201; Çiçek, 1996, s. 17-23; Türkhan, 2021, s. 229-251; Köse, 2013, s. 195-212; Albayrak, 2015; Cantemir, 2020, s. 2100-2115).

değişiklik gösterse de belirli ayrıcalıklara sahip ecnebi statüsünde geçici misafirlerdir. Zaten müstemenlerin bu durumu, Osmanlı arşiv belgelerinde de açıkça dile getirilmiştir: *"Tervîc-i emr-i ticâret ve muhâfaza-yı şürût-ı 'uhûd ve müsâlemet içün düvel-i Nasârâ taraflarından Memâlik-i Mahrûse'de vâki' medâyin ve emsârda be-tarîki'l-misâfiret meks ve ikâmet eden konsoloslar ve müstemen tüccâr..."* (BOA, AE.SMST.III 89/6644, 276/22073; C.HR 119/5931).

Bu minvalde müstemenler, Osmanlı tebaası olan gayrimüslimlerden farklı hukuk sistemine tabidir. Ancak bu farklılık ahitnamelerin öngördüğü sınırlar çerçevesindedir ve bu sınırlar haricinde müstemenler için de Osmanlı hukuku devreye girmektedir. Ahitnamelerin müstemenlere tanıdığı bu haklar kısaca şöyle özetlenebilir: Müstemenler haraç vermezler. Köle yapılmaksızın ve malları ganimet alınmaksızın seyahat etmeleri garanti altındadır. Lakin kendi elçileri vasıtasıyla padişahtan izn-i hümâyun almaları ve bu izinleri yanlarında taşımaları gerekmektedir. Ticarette serbesttirler. Yağmaya uğradıkları takdirde mallarının buldurulup iade edilmesi ve bunu yapanların da cezalandırılması devlet güvencesindedir. Giyim ve yaşayış tarzlarında özgürdürler. Hatta rahatsız edilmemeleri maksadıyla Müslüman elbisesi giyebildikleri gibi, silah da taşıyabilmektedirler. Bir suçluyu ya da esiri saklamadıkları müddetçe evlerine girilmesi mümkün değildir. Bu tür durumlarda bağlı oldukları elçi ve konsolosların bilgisi dahilinde işlem yürütülebilmektedir. Öldüklerinde de malları kanunî vârislerine aittir. Vârissiz veya vasiyetsiz ölmeleri halinde malların kime intikal edeceğinin kararı konsoloslarının yetkisindedir. Osmanlı tebaası ile olan davalarını ise kadılar görmektedir. Ancak davanın görülebilmesi için ticaret ve kefalet gibi konularda daha önce kadıya müracaat edilerek hüccet alınması ve bağlı oldukları elçi, konsolos veya tercümanlarından birinin de mahkemede hazır olması şarttır. Müstemenler de şahitlik edebilmekte, fakat yalancı şahit kullanarak itham ve iddialarda bulunmalarına müsaade edilmemektedir. Dört bin akçeyi aşan davalarına sadece İstanbul'da bakılabilmekte, istisnaları olsa da iki müstemenin arasındaki davaları elçileri ve konsolosları üstlenmektedir (Albayrak, 2015; Van den Boogert, 2014; Cantemir, 2020, s. 2100-2115; Dumas, 2013, s. 477-494; İnalcık, 2000, s. 245-252; Kütükoğlu, 1988, s. 536-540; Özel, 2006, s. 140-143; Gök, 2019).

Bunların dışında İnalcık (2000, s. 246), 1536'daki kapitülasyon taslağında Osmanlı ülkesinde oturan bir müstemenin on yıllık ikametten sonra cizye mükellefi olan bir zimmi statüsünü aldığının yazılı olduğunu vurgulamakta ve Hanefi hukukunda bu sürenin bir yıl olduğunun altını çizmektedir. Öte yandan İnalcık, Osmanlı İmparatorluğu'nun pratikte müstemenlerin bir yıldan fazla devamlı gidip gelmesiyle alakalı herhangi bir kural koymadığını da dile getirmiştir ki bu teftiş bunun bir göstergesidir. Zira birkaç aydan kırk-kırk beş yıla varan misafirlikler ilgili yoklama listelerinde görülmektedir. Ek olarak İnalcık, zaman zaman devletin bu gibileri cizye mükellefi yapmak konusunda teşebbüsleri olduğunu da belirtmiştir.

Literatürde ayrıca, İslam hukuku çerçevesinde müstemenlerin İslam topraklarında taşınmaz mülkiyeti edinemeyecekleri vurgulanmaktadır. Eğer

müstemenler gayrimenkul elde etmişlerse, zimmi statüsünü kabul etmiş sayılmaktadır. Bu noktada 13 Haziran 1867 tarihli Ecânibin Hakk-ı İstimlâk Nizâmnâmesi bir kırılma noktası olarak görülmekte ve bu nizamname ile birlikte müstemenlerin Osmanlı topraklarında taşınmaz edinim süreçlerinin başladığı belirtilmektedir. Ancak yine de müstemenlerin 19. yüzyıl öncesinde de mülk edindiklerinin altı çizilmektedir (Ceyhan, 2016, s. 31-32, 38-39, 111, 126-139), ki burada incelediğimiz defterler de bunun bir göstergesidir.

Yine müstemen erkeklerin Müslüman bir kadınla evlenmeleri yasakken, müstemen bir kadının Müslüman ya da gayrimüslim bir erkekle evlenmesi uygundur. Müstemen erkeklerin müstemen veya zimmi kadınlarla evlenmelerinde de herhangi bir sakınca yoktur (Albayrak, 2015; Van den Boogert, 2014; Cantemir, 2020, s. 2100-2115; Dumas, 2013, s. 477-494; İnalcık, 2000, s. 245-252; Kütükoğlu, 1988, s. 536-540; Özel, 2006, s. 140-143). Ancak 1677'de yayınlanan bir fermanda gayrimüslim kadınlarla evlenen müstemenlerin bu statüden çıkarılarak Osmanlı tebaasına dönüşecekleri, kapitülasyonların faydalarından mahrum bırakılacakları ve haraç ödeyecekleri vurgulanmıştır (Abbott, 2023, s. 193-194). Lakin devlet, pratikte bu kararını pek de uygulamamıştır. Zira, aşağıda da görüleceği üzere, III. Mustafa'nın 1759/1760'ta yaptırdığı yoklamalarda Osmanlı reayası zimmi kadınlarla evlenen ziyade yabancı devlet tebaası müstemen vardır ve bu durum sadece III. Mustafa dönemiyle de sınırlı kalmamıştır.[4]

10 EKİM 1758 TERCÜMAN REFORMU

III. Mustafa'nın 10 Ekim 1758'de gerçekleştirdiği tercüman reformu, yukarıda da vurgulandığı üzere, Osmanlı İmparatorluğu'nun bozulan himaye sistemine karşı 17. yüzyılın sonlarından itibaren almaya çalıştığı tedbirlerden sadece biridir. Bu noktada dragomanlık ünvanlarının Avrupalı büyükelçiler ile konsoloslar tarafından aşırı satışına karşı yayınlanan ilk ferman 1677 tarihlidir (Van den Boogert, 2014, s. 101). Yabancı devletlerin himayesinde tercüman ve hizmetkâr olarak çalışan ehl-i zimmetin cizyeden muaf tutulmamasıyla ilgili III. Ahmed (1703-1730)'in 30 Eylül 1713 tarihli fermanı da buna ektir (BOA, C.ML 585/24054). Zaten III. Ahmed bu emrini 6-14 Haziran 1722'de de yinelemiştir. Zira Yahudi ve Hristiyan zimmiler elde ettikleri tercümanlık beratları doğrultusunda cizyeden muaf olduklarını belirterek bu durumu suistimal etmeyi sürdürmüşlerdir (BOA, A.{DVNSMHM.d

[4] III. Mustafa dönemi sonrasında da Osmanlı İmparatorluğu'nun zimmi kadınlarıyla evlenen müstemenlere yönelik benzer girişimlerde bulunduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Bkz. (BOA, C.DH 176/8752; C.HR 17/806, 3/124, 8/385, 23/1113, 26/1255, 33/1612, 39/1935, 42/2053, 50/2499, 67/3312, 76/3794, 163/8103, 163/8121; C.ADL 6/420; HAT 779/36501; AE.SMHD.II 122/10068).

130[5], sayfa 384-385, 388-389, hüküm no 1145, 1155-1157; Ahmet Refik, 1988, s. 74-76; Bağış, 1983, s. 33; Bozkurt, 1996, s. 141).

İmparatorluğun zararına olan bu durum 1722 sonrasında da devam etmiştir. Örneğin 16-25 Ekim 1756'da Halep valisi ve Halep mollasına yazılan bir hükümde yabancı devletlerin Halep'teki konsoloslarının yanlarında olan tercümanların kendileri, oğulları ve iki hizmetkârları dışındakilerin cizyeden muaf olmadıkları belirtilmiştir. Ancak Halep'in atadan dededen cizye ödeyen reayasından 320 kişinin bir şekilde müstemen taifesine iltica ettikleri ve bu kişilerin tercüman, simsar, yamak, kuşçu, meremmetçi (tamirci), hizmetkâr olduklarını vurgulayarak cizye vs. vergilerini vermekte inat ettikleri dile getirilmiştir. Bu gibilere itibar olunmaması ve cizye vs. vergilerinin de tahsil ettirilmesi ilgililere tembihlenmiştir (BOA, A.{DVNSMHM.d 159, sayfa 1/hüküm no 2).

Benzer bir hüküm Selanik'e de 27 Ocak 1757 tarihinde gönderilmiştir. Çünkü Selanik'te de emlak ve arazi sahibi olan zimmi taifesinden bazı kişiler Venedik, Fransa vs. yabancı devlet konsoloslarından elde ettikleri beratlarla tercüman hizmetlerinde olduklarını ileri sürerek üzerlerine düşen vergileri ödemekte inat etmişlerdir (BOA, AE.SOSM.III 67/5024).

Kısaca III. Mustafa, 10 Ekim 1758'de yayınladığı fermanla devam eden himaye sorununa karşı yeniden bir önlem alma yoluna gitmiştir. Demiryürek'in (2016, s. 439-482) tercüman reformu olarak adlandırdığı bu önlem şöyledir: *"Devlet-i 'Aliyye ile musâlaha üzere olan düvel-i Nasârâ'nın Dersa'âdet'de ve ba'zı cezâyir ve medâyin ve benâdirde mukîm elçileri ve konsolosları yanlarında olan tercümânların 'aded ve mikdârları bin yüz kırk üç târîhinden sonra hadd-i i'tidâli tecâvüz eylediğine binâ'en taht-ı zâbıta-i nizâma idhâlleri enfa' ve tanzîm-i ahvâl-i ra'iyyete ufk olmağla karîbü'l-'ahidde Devlet-i 'Aliyye ile 'akd-ı musâlaha eden Danimarka Devleti'nin 'ahidnâme-i hümâyûn mûcebince olacak tercümânlarından*

[5] İstanbul, Galata, Üsküdar, İzmir, Sakız, Kuşadası, Rodos, Kandiye, Hanya, Değirmenlik, Mikonos, Santorini, Nakşa, Pare, Halep, Trablusşam, Sayda, Beyrut, İskenderun, Lefkoşa, Antalya, Selanik, Kavala, İnebahtı, Atina, Narda, Anabolu, Talanda, Draç, Avlonya kadı ve naiplerine gönderilen belgede, elçileri yanında ve taşradaki bazı iskelelerde Fransa'nın 35, İngiltere'nin 31, Avusturya'nın 4, Hollanda'nın 26, Venedik'in 1, Dubrovnik'in 6 olmak üzere toplam 103 beratlı tercüman olduğu vurgulanmaktadır. Bu tercümanların kendileri ile evlatları ve hizmetkârlarından cizye alınmamasının beratlarına uygun olduğu belirtilmiştir. Ancak müstemen taifesine tercüman olanların maiyetlerinde birer, ikişer hizmetkâr istihdam ederken bu sayının beş, altıdan ziyade olmaya başladığının ilgili belgede altı çizilmiştir. Bu doğrultuda iskelelerde konsoloslar maiyetinde olan tercümanların kendileri ile evlatları ve her birinin iki nefer hizmetkârından cizye talep olunmaması da vurgulanmıştır. Eğer bunlardan ziyade var ise cizyelerini ödemekle mükellef kılınmıştır. Zira atadan dededen reaya olan Yahudi ve Hristiyanlar, aldıkları patenteler ile tercüman hademelerinden cizye alınmamak hususunu öne sürerek cizye vermekten imtina etmeye başlamıştır. Yine aynı vesikada İstanbul'da balyosu bulunmayan Ceneviz, Alikurna (Floransa) vs. devletlerden gelen tüccarların, balyosları bulunan diğer devletlerin bayrağı altına girdikleri ve dolayısıyla gümrüklerini ilgili devletlerin müstemenleri gibi eda ettikleri de dile getirilmiştir.

mâ'adâ fî-mâba'd müceddeden Devlet-i 'Aliyye re'âyâsından tercümân nasbolunmamak ve müddet-i medîdeden berü musâfât üzere olan Franca ve İngiltere ve Nederlanda ve Venedik devletlerinin kırk üç târîhinden sonra Âsitâne'de ve taşrada ihdâs olunan tercümânları ve târîh-i mezbûrdan sonra 'akd-ı musâlâha olunan İsveç ve Nemçe ve Sicilyateyn devletlerinin Âsitâne'de ve taşrada hadd-i i'tidâlden ziyâde olan tercümânları hâlik veyâhûd târik-i hizmet olduklarında tercümânlıkları âhara verilmemek üzere hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn şeref-bahş-ı sudûr olmağla işbu defterde tertîb olunduğu üzere her devletin Dîvân-ı Hümâyûn kaleminde olan defterlerine işbu nizâm iktizâsı üzere kayd ve tercümânlık kaydı derkenâr olundukda keyfiyyeti ma'lûm olmak içün verilmeyecek tercümânlıkların kaydına şerh verilüb keyfe-mâ-yeşâ Allahu Te'âlâ işbu nizâm düstûrü'l-'amel tutulub hilâfından begâyet ihtirâz ve mücânebet olunmak Fî 7 S Sene 172" (BOA, AE.SMST.III 321/25881).

Görüldüğü üzere 10 Ekim 1758'deki tercüman reformunun temel nedeni, Demiryürek (2016, s. 460-461) ve Van den Boogert (2014, s. 102)'in de vurguladığı gibi, 1730'dan sonra tercümanların adet ve miktarlarının ahitnamelerde belirtilen makul eşiği aşmasıdır. Bu noktada da devlet, berat sahiplerinin ölümü veya görevi bırakmalarından sonra tercümanlıkların başkalarına verilmemesi ve tercümanlık beratlarının iptal edilerek tercümanlık kayıtlarının silinmesini uygun görmüştür. Akabinde de yabancı devletlerin 1730 sonrasında ihdas ettikleri tercüman sayıları ve isimleri zikredilerek durum ortaya konulmuş ve bu doğrultuda reisülküttaba yazılan 20 Aralık 1758 tarihli buyurulduda şunlar dile getirilmiştir: Avrupalı devletlerin İstanbul'daki elçileri, balyosları ve kapı kethüdaları, ahitnameleri doğrultusunda Osmanlı reayasından tercüman istihdam edebilmektedir. Ancak Osmanlı tebaasından bazı kişiler cizye ve vergiden muaf olmak ve tüccardan bazı reayalar da gümrük hakkından yararlanmak maksadıyla Avrupalı devletlerin bayrağı altına girmekte, bu doğrultuda elçiler, balyoslar ve konsoloslarla olan bağları artmaktadır. Bu madde reaya nizamının bozulmasına sebeptir. Ayrıca ilgili devletlerin kendi tebaasından olan tüccarları ve adamları dışındakilerin yabancılar gibi gezmeleri yasakken, bu tür Avrupalı devletlerin himayesine giren Osmanlı reayası, kendi elbiselerini terk ederek Batılı gibi dolaşmakta ve bu da reaya nizamına zarar vermektedir. Bu tür girişimlerin tamamen önüne geçilmesi için Avrupalı devletlerin elçileri, balyosları ve kapı kethüdalarının tercümanları getirtilerek durum bildirilsin ve Osmanlı reayasından bu şekilde kime senet vermişlerse senetlerini geri almaları tembihlensin. Galata voyvodası da bunu takip etsin. Eğer bundan sonra kendi adamları ve beratlı tercümanlarından başka yabancı devletlerin himayesine giren ve Frenk hayatı sürdüren biri bulunursa yakalanarak cezalandırılsın. Ahitnameleri çerçevesinde simsarlık vs. hizmetlerde istihdam eylemeleri bu nizama aykırı değildir. Bundaki amaç, kendi tebaaları haricinde Osmanlı reayasının Avrupalı gibi gezmemesi ve tercümanlar dışında Osmanlı tebaası zimmilerin cizye ve vergiden muafiyet iddia etmemeleridir (BOA, AE.SMST.III 321/25881, A.{DVN.DVE

138/82[6]; A.{DVNSMHM.d 161, sayfa 1-3/hüküm no 1, 2; Ahmet Refik, 1988, s. 186-189).[7] Benzer yazılar 22-30 Aralık 1758'de Halep, İzmir, Selanik, Mora, Sayda, Trablusşam, Lazkiyetü'l-arab, Yanya, Narda, Draç, Kıbrıs, Eğriboz, Kandiye, Hanya, Sakız, Boğaz Hisarı, Mısır, İnebahtı, Ermiye ve Golos vali, mütesellim, kadı, naip vs. ileri gelenlerine de gönderilmiştir (BOA, C.HR 19/938, 110/5458; Demiryürek, 2016, s. 461-462; Bozkurt, 1996, s. 142; Van den Boogert, 2014, s. 102; Bağış, 1983, s. 34-35).

Özetle devlet, 10 Ekim 1758'de gerçekleştirmeye çalıştığı tercüman reformuyla bir suistimal kapısı haline dönüşerek toplumsal nizamın bozulmasına ve hazinenin zararına yol açan himaye meselesine karşı bir çözüm arayışı içine girmiştir. Ancak III. Mustafa'nın 10 Ekim 1758'de gerçekleştirmeye çalıştığı

[6] İlgili belgede İstanbul ve taşrada 52 tercümana sahip olan Fransa'nın 6'sı elçi yanında ve 5'i konsolosların yanında olmak üzere 1730'dan sonra 11 tercümanı ortaya çıkmıştır. 50 tercümanı bulunan İngiltere'nin de 1730'dan sonra elçi yanında 8, Halep'teki konsolosunun yanında da 1 tercümanlık meydana getirilmiştir. 32 tercümanı mevcut olan Hollanda ise 1730'dan sonra 1 tercüman ihdas etmiştir. Yine 12 tercümanı olan Venedik, 1730'dan sonra konsolosu yanında 1 ve Halep'teki konsolosunun yanında da 1 tercümana maliktir. İsveç'in 1736-1737'deki antlaşmadan sonra 24 tercümanı vardır. Konsoloslarının yanındaki birer ve ikişer tercümanlardan başka, İsveç elçisinin yanındaki 7 tercümandan 4'ü ve Halep'teki konsolosunun yanındaki 4 tercümandan ikisi makul eşiğin üzerindedir. Avusturya'nın da 1739-1740'taki antlaşmadan sonra beş mahalde konsolosları yanında 17 tercümanı ve üç mahalde olan birer ve ikişer nefer dışında, Halep'teki konsolos vekilinin yanındaki 9 tercümanından 2'si, Selanik'teki konsolos vekilinin yanındaki 3 tercümanından 1'i makul eşiği aşmaktadır. İki Sicilya Krallığı'nın 1740-1741'deki antlaşma sonrasında 22 tercümanı vardır. Elçi'nin yanında bulunan 9 tercümandan 2'si ve Halep konsolosunun yanındaki 5 tercümandan 2'si makul eşiğin üzerindedir. Danimarka'nın 1756-1757'de imzaladığı antlaşmadan sonra beratlı 1 nefer tercümanı vardır. Ahitname doğrultusunda elçi yanında 4, taşrada konsolos atadığı yerlerde de 1'er nefer olmak üzere toplam 12 nefer tercümanı vardır.

[7] Reisülküttaba yazılan buyuruldu suretinin devamında Fransa, İngiltere, Hollanda, Venedik, Avusturya, İsveç, Sicilyateyn, Dubrovnik, Danimarka gibi Avrupalı devletlerin Halep, İzmir, Selanik, Mora, Sayda, Trablusşam, Draç, Yanya, Narda, Kıbrıs, Eğriboz, Girit, Sakız, Boğaz Hisarı, İskenderiye, İnebahtı, Golos ve Ermiye'de olan tercümanlarının isimleri verilmiştir. Buna göre Halep'te 9 Fransa, 14 İngiliz, 7 Hollanda, 3 Venedik, 9 Avusturya, 4 İsveç, 5 Sicilyateyn, 1 Dubrovnik; İzmir'de 3 Fransa, 3 İngiltere, 7 Hollanda, 1 Avusturya, 2 İsveç; 1 Danimarka; Selanik'te 4 Fransa, 4 İngiltere, 1 Hollanda, 3 Avusturya, 6 Venedik, 2 Dubrovnik, 2 İsveç, 2 Sicilyateyn; Mora'da 5 Fransa, 1 İngiltere, 3 Hollanda, 1 Venedik, 1 İsveç, 2 Sicilyateyn; Sayda'da 2 Fransa; Trablusşam'da 4 Fransa, 5 İngiltere; Draç, Yanya ve Narda'da 7 Fransa, 3 İngiltere, 5 Hollanda, 1 Avusturya, 1 Sicilyateyn; Kıbrıs'ta 2 Fransa, 1 Hollanda, 2 Avusturya, 2 İsveç, 2 Sicilyateyn, 1 İngiltere, 2 Venedik; Eğriboz'da 1 Fransa; Girit'te 2 İsveç, 1 İngiltere; Sakız'da 1 Dubrovnik, 1 İsveç; Boğaz Hisarı'nda 1 İsveç; İskenderiye'de 1 İsveç; Golos, Ermiye ve İnebahtı'da da 1 İsveç ve 1 Avusturya tercümanı bulunmaktadır. Bunun akabinde de Galata kadısı, topçubaşısı ve voyvodasına benzer bir yazı yazılmıştır. Burada Osmanlı tebaasından Fransa elçisi sarayında 15 nefer, İngiltere elçisinin 10 nefer hademelerinin vergiden muaf oldukları belirtilmiştir.

tercüman reformu da bu meseleye bir çare teşkil etmemiştir.[8] Zira himaye meselesine yönelik III. Mustafa sonrasında da benzer tedbirlere başvurulmuştur (Bağış, 1983, s. 35-38; Bozkurt, 1996, s. 142-153; Van den Boogert, 2014, s. 102-108). Lakin bu tedbirlere tek tek burada değinmek çalışmanın boyutunu aşacağından, bundan sonraki kısımda asıl konumuza odaklanarak zimmi kadınlarıyla evlenen yahut mülk tasarruf eden müstemenlere yönelik III. Mustafa'nın 1759/1760'ta yaptırdığı yoklamalara değinmek yerinde olacaktır.

ZİMMİ KADINLARIYLA EVLENEN YAHUT MÜLK TASARRUF EDEN MÜSTEMENLERE YÖNELİK 1759/1760'TA YAPILAN YOKLAMALAR

16 Eylül 1759 tarihli bir belgede Osmanlı İmparatorluğu ile Hristiyan devletlerin barış antlaşmaları yapmaları ve müstemenlerin İslâm topraklarına gelip oturmalarının sulh antlaşmalarının muhafazası ve ticaret emrinin geçerli kılınması maksadıyla olduğu belirtilmekte, müstemenlerin ikametlerinin misafir olarak geçici süreliğine olduğunun altı çizilmektedir. Ayrıca müstemen taifesinin İslâm topraklarında tapu ya da kira ile arazi tasarruf eylemelerine İslâm hukukunun rıza göstermediği ifade edilmektedir. Eğer müstemenler Osmanlı coğrafyasında arazi elde eder ve ziraat ile meşgul olursa, zimmet hukukunun uygulanması yönünde fetva verilip, başta Galata ve civarı olmak üzere, Osmanlı hudutları içindeki konsoloslarının bulunduğu yerlerde vergi alınmasının icap ettiği vurgulanmıştır. İslâm memleketlerinde araziye sahip olmalarının şeran yasak olduğu söylenen müstemenlerin, sahip oldukları arazi ve emlaklardan vergi talep edildiğinde de *"bizim elimizde ahidnâmemiz vardır"* diyerek ödemeye inat ettiklerine dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla devlet, bu durumu hem memleket nizamına aykırı olarak değerlendirmiş hem de devlet hazinesine zararının açık olduğunu beyan etmiştir (BOA, A.{AMD 13/25).

Görüldüğü üzere müstemenlerin hukuki sınırları ilgili belgede net bir şekilde çizilmiştir, ki bu literatürü de desteklemektedir. Ancak müstemenler bu sınıra çok da riayet etmemiştir. Zaten III. Mustafa'nın müstemenleri kontrol ettirmesi de bundan

[8] Örneğin 10-19 Ocak 1760'ta Halep mollası ve mütesellimine yazılan hükümde yabancı devletlerin Halep'te olan konsoloslarının yanlarında olan tercümanlarının kendileri, oğulları ve iki hizmetkârlarından başkasının cizyeden muaf olmadıkları vurgulanmıştır. Ancak 1756 tarihli hükümde olduğu gibi atadan dededen cizye ödeyen ehl-i zimmetten bazı kişilerin cizye vs. vergi vermemek için müstemen taifesine iltica ettikleri belirtilmiştir ve bunun önüne geçilmesi ileri gelenlerden istenmiştir (BOA, A.{DVNSMHM.d 161, sayfa 262-263/hüküm no 802). Yine 1761 tarihli bir belgede de doğma büyüme İzmirli olan bazı Yahudi simsar, hekim, dellal vs. Osmanlı tebaasının cizye ödememek için Frenk kapılarına iltica ettikleri ve bunların yazıcı, şişeci ve attarlık ettikleri kayıtlıdır. Kendilerinden cizye talep edildiğinde de *"Roma İmparatoru'na tabi olduklarını"* söyleyerek "*Toskana, Alikurna ve Nemçe Yahudileriyiz"* dedikleri ve cizyelerini tediye etmekte muhalefet ettikleri vurgulanmıştır. Bu durum konsolos tercümanlarına sorulduğunda da *"bu Yahudiler bizim konsoloslara tabidir"* diye cevap alınmıştır (BOA, C.ML 46/2103).

mütevellittir. Dolayısıyla yapılacak kontrolle hem Osmanlı İmparatorluğu'nun bozulmaması için özen gösterdiği memleket nizamına aykırılık giderilmiş olacak hem de devlet hazinesinin bundan zarar görmesi önlenecektir. Nihayetinde bu hedefler, 10 Ekim 1758'deki tercüman reformuyla da benzer niteliktedir.

Bu doğrultuda müstemenlerin teftişine dair fermanında III. Mustafa, Fransa, İngiltere, Hollanda ve Venedik taifelerinden Osmanlı topraklarında ikamet eden evli ya da bekârlardan haraç talep olunmaması, yine Avusturya, İsveç, Danimarkalıdan da cizye ve vergi istenilmemesinin ahitnamelerinde belirtildiğini vurgulamıştır. Ahitnameler ile fetva-yı şerifenin uygulanması ve ilgili duruma çözüm olması amacıyla da öncelikle Galata ve civarında arazi, emlak tasarruf edenlerin elçileri ve tercümanları aracılığıyla araştırılarak isimleri ile mutasarrıf oldukları arazi ve emlaklarının hangi mahallerde olduğunun ortaya çıkarılması Galata kadısı ve voyvodasına emredilmiştir. Ayrıca Osmanlı sınırları içinde yabancı devletlerin konsolosluklarının bulunduğu yerlerde de konsolosları marifetiyle müstemenlerin adları ve mutasarrıf oldukları arazi ve emlaklarının kayda geçirilmesi kadı, naip, vali, voyvoda, mütesellim, muhafız vs. ileri gelenlere tembihlenmiştir. Bu yerler Mısır, Halep, Trablusşam, Şam, Kudüs, Sayda, Lazkiyetü'l-arab, Payas, İskenderun, Ankara, Boğaz Hisarı, Gelibolu, İzmir, Sultan Hisarı, Selanik, Mora, Yanya, Draç, Narda, Kandiye, Hanya, Kıbrıs, İnebahtı, Eğriboz, Sakız, Midilli ve Saline'dir. Giden emirler ise aşağı yukarı hepsinde benzerdir ve şunlar dile getirilmiştir: *"Tervîc-i emr-i ticâret ve muhâfaza-yı şürût-ı 'uhûd ve müsâlemet için düvel-i Nasârâ taraflarından Memâlik-i Mahrûse'de vâki' medâyin ve emsârda be-tarîki'l-misâfir meks ve ikâmet eden konsoloslar ve müstemen tüccârdan ba'zıları dâr-ı İslâm'da te'ehhül ve niçeleri emlâk ve 'akâr iştirâ ve temellük ve arâzi tasarruf edüb gâh be gâh bunların nizâ'ları zuhûrundan nâşi te'ehhül edenlerin ve emlâk ve arâziye mutasarrıf olanların isimleriyle tasarruf etdikleri bağ ve bağçe ve emlâk ve arâzileri ne makûle nesneler olduğu mahalleri tasrîhiyle ve ibtidâ' müddet-i mekslerinin ma'lûmiyyeti ve müstemen tâ'ifesinin ba'zıları ehl-i zimmetden 'avret ve kız alub tezevvüc edüb mutlakâ emlâk ve 'akâr iştirâ ve temellük ve arâzi tasarruf edenleri başka ve te'ehhül etmeyüb yalnız emlâk ve arâzi tasarruf edenleri başka veyâhûd fakat te'ehhül edenleri başka ve ibtidâ' müddet-i meksleri konsolosları ve tercümânları ma'rifetleriyle dikkat ve taharrî olunarak su'âl cümlesi hârice ba'de'l-izhâr sınıf-ı selâsenin isimleri ve mahalleri ve müddet-i meksleri ve tasarruflarında olan büyût ve 'akâr ve arâzi her ne ise bir mâddesi bir neferi taşrada kalmamak üzere 'ale'l-efrâd ecnâsıyla başka başka defter ve bunlardan emlâk ve arâzi tasarruf edenler tekâlîf nâmına bir nesne verir var mıdır ânı dahi istifsâr ve esâmisine işâret olunması bâbında"* (BOA, A.{AMD 13/25, 14/73; A.{DVN.DVE 81/103, 101/55; AE.SMST.III 89/6644, 166/13047, 200/15756, 200/15728, 276/22073, 276/22079, 363/29038; C.HR 94/4665, 110/5458, 119/5931; C.DH 173/8621; A.{DVNSMHM.d 161, sayfa 92/hüküm no: 600-612).

Belgede de görüldüğü üzere, Osmanlı topraklarında misafir olarak ikamet eden konsoloslar ve müstemen tüccarlardan evlenip, emlak ve arazi satın alan ya da

tasarruf edenlerin nizalarının eksik olmaması[9] III. Mustafa'nın yaptırdığı kontrolün nedeni olarak gösterilmiştir. Ancak nizamın bozulmasını ve hazinenin zarara uğramasını engellemek de imparatorluğun bu kararında etken oluşturmuştur. Zira bu yoklamada devlet üç grup müstemene odaklanılmasını istemiştir. Bunlardan birincisi, Osmanlı tebaası zimmi kadınları ve kızlarıyla evlenerek gayrimenkul tasarruf edenler. İkincisi, evlenmeyip sadece emlak ve araziye sahip olanlar. Üçüncüsü de yalnızca evlenenlerdir. Ayrıca bu üç grup müstemenin Osmanlı topraklarındaki ikamet süreleri ile sahip oldukları ev, bağ, bahçe, arazi vs. gayrimenkulün türleri ile bu mülklerin nerelerde bulunduklarının, bir tanesinin bile dışarıda kalmamak koşuluyla, tek tek kaydedilmesi de emredilmiştir. Ek olarak, emlak ve arazi tasarruf edenlerden vergi verenler varsa isimlerine işaret edilmesi de tembihlenmiştir. Yani kısaca bu yoklamalarla devlet, bir yandan hazinenin zararını önlemek diğer yandan da toplumsal nizamın bozulmasının önüne geçmek niyetindedir. Bu çerçevede makalenin bundan sonraki kısmında ilgili yoklamalara göz gezdirilecektir. Fakat emir gönderilen şehirlerdeki sayım listelerinin hepsini tespit edemediğimi de baştan belirtmem gerekir. Yine de eldeki örnekler, Osmanlı reayası kadınlarla evlenen ya da mülk tasarruf eden müstemenlere yönelik iktidarın gerçekleştirdiği gözetim hakkında önemli veriler içermektedir.

Bu doğrultuda ilk örnek hem imparatorluğun yönetim yeri hem de en önemli ticaret şehri olan İstanbul'dur, ki zaten İstanbul, diplomatik misyonlara da ev sahipliği yapmaktadır. Bu açıdan Galata bölgesi ehemmiyet teşkil etmektedir ve yukarıda da değinildiği gibi, üç grup müstemenin teftişinde Galata kadısı ile voyvodasına yetki verilmiştir. Onların 4 Ekim 1759'da gerçekleştirdiği yoklamalarda Fransa'nın 25, Venedik'in 24, İngiltere'nin 9, Hollanda'nın 8, Avusturya'nın 5, Rusya'nın 4, İsveç ve Danimarka'nın 1'er müstemeni İstanbul sınırları içinde tespit edilmiştir. İki Sicilya Krallığı tebaasından ise kimse kayıtlara geçmemiştir (BOA, AE.SMST.III 371/29408; A.{DVN.DVE 101/55).

Ekteki tabloda da görüldüğü üzere, Fransa'ya[10] tabi 25 müstemenin 14'ü misafir olarak İstanbul'a gelmiştir ve ikamet süreleri 4 ile 45 sene arasında değişmektedir, ki bunlardan biri 15 yıldır İstanbul'da bulunan Fransa baş tercümanı Duval'dir. Diğer 13 kişinin 2'si cerrah, 2'si yazıcı, 2'si bazergan, 1'i eczacı, 1'i francalacı ve 1'i de lostracıdır. Öteki 4 kişinin ne iş yaptığı ise vurgulanmamıştır (BOA, AE.SMST.III 371/29408; A.{DVN.DVE 101/55).

[9] İzmir'de iki reaya kızı ile Efrenç taifesinden iki kişinin Efrenç papazları tarafından evlendirilmesi ve ardından yaşanan hadiselerin bunda bir etkisi olup olmadığı meçhuldür. Ancak III. Mustafa'nın tahta yeni çıktığı sıralarda gerçekleşen bu hadise merkeze de yansımış ve ticarete halel getiren bu duruma devlet müdahale etmiştir. Bkz. (BOA, İE.HR 17/1595; AE.SOSM.III 62/4582, AE.SMST.III 57/4209). Bu durum sonrasında da sürmüştür. Bkz. (BOA, C.HR 71/3501; TSMA.e 431/34; C.ADL 81/4863).

[10] Fransızların hastaları için Beyoğlu'nda yaptırdıkları bimarhane tabir olunur 1 mülk menzil ile Belgrad köyünde dil oğlanları adına malik oldukları 1 mülk ev de bu yoklamalarda belirtilmiştir. Bkz. (BOA, AE.SMST.III 371/29408; A.{DVN.DVE 101/55).

Misafir olarak İstanbul'a yerleşen Fransız müstemenlerinden 8'i zimmi kadınlarıyla evliyken, 6'sı bekârdır. Evli müstemenlerden sadece 2'si mülk menzil tasarruf etmektedir. Baş tercüman Duval'in de dâhil olduğu 6 bekâr müstemenin de gayrimenkulü bulunmaktadır. 3 mülk eve sahip olan bazergan Maci dışında diğerlerinin 1'er mülk hanesi vardır. Yaşam alanları ise ağırlıklı olarak Beyoğlu, Galata, Karaköy, Dörtyol Ağzı, Tatavla ve Belgrad köyünde toplanmıştır. Ancak onların vergi verip vermediği meçhuldür ve bu ötekiler için de geçerlidir (BOA, AE.SMST.III 371/29408; A.{DVN.DVE 101/55).

Fransa'ya tabi olan diğer 11 müstemene bakacak olursak, bu müstemenlerin 7'si Galata doğumluyken, 4'ü Asitane'de dünyaya gelmiştir. Bunlardan Karlo Forniti, Antuvan Dantan ve Antuvan Fonton Fransa tercümanları olarak hizmet vermektedir. Ayrıca 2 cevahirci, 1 cerrah, 1 yazıcı da kayıtlara geçmiştir. Öteki 4 müstemenin ne iş yaptığı ise bilinmemektedir (BOA, AE.SMST.III 371/29408; A.{DVN.DVE 101/55).

İstanbul doğumlu Fransız müstemenlerinin sadece 6'sı zimmi kadınlarıyla evlidir ve onlardan 2'si 2'şer mülk haneye sahiptir. 3 Fransız tercümanın ise 3'er mülk hanesi vardır ve içlerinden yalnızca tercüman Karlo'nun 1 mülk menzili bağ, bahçe, tarla ve çayırdan oluşmakta, bir miktar da boş vakıf arsası bulunmaktadır. Tercüman Antuvan Dantan da İsveç tercümanlarından kardeşi Levi Dantan ile müştereken mülklerini tasarruf etmekte ve kardeşiyle birlikte hayatını sürdürmektedir. Cevahirci Laplas'ın 1 mülk evi vakıf malıyken, Bastindon'un 1 mülk konağında da evlatları ikamet etmektedir. Osmanlı topraklarında dünyaya gelen Fransız müstemenlerin yaşam alanları da yine Galata, Beyoğlu, Karaköy ve Dörtyol Ağzı semtleri ile Belgrad, Tarabya ve Kuruçeşme köyleridir (BOA, AE.SMST.III 371/29408; A.{DVN.DVE 101/55).

Ekteki tabloda da görüldüğü üzere, Fransa'nın ardından en kalabalık müstemen grubunu 24 kişiyle Venedikliler oluşturmaktadır. Bu müstemenlerden 21 tanesi misafir olarak İstanbul'a gelmiştir ve ikamet süreleri 2 ile 28 sene arasında değişmektedir. Venedikli müstemenlerden 1'i tercümanken, 5'i tabip, 2'si tüccar ve 1'i de Venedik elçisinin kapıcısıdır. 2 senedir İstanbul'da oturan tercüman Klavro'nun sadece Tımtım Mahallesi'nde 1 mülk hanesi bulunmaktadır ve o bekârdır. Misafir olarak İstanbul'a yerleşmiş olan diğer 20 müstemen ise zimmi kadınlarıyla evlilik bağı kurmuşlardır. Ancak tasarruflarında herhangi bir gayrimenkul mevcut değildir. Yaşam alanı olarak tercih ettikleri semtler ise Beyoğlu, Galata, Kitahorya, Piri Paşa, Tophane, Fener ve Hasköy'den müteşekkildir (BOA, AE.SMST.III 371/29408).

Venedik'in diğer 3 müstemeni ise Beyoğlu doğumludur ve onlar Venedik elçisinin hizmetine tercüman olarak tayin olunmuştur. Bekâr olan tercümanların 1'i Beyoğlu ve 1'i de Büyükdere'de olmak üzere 2 mülk hanesi mevcuttur (BOA, AE.SMST.III 371/29408).

Dönemin büyük devletlerinden biri olan İngiltere'nin ise İstanbul'da 9 müstemeni vardır ve onların 8'i misafir olarak İstanbul'a gelenlerden oluşmaktadır. İkamet süreleri de 12 ile 45 sene arasında değişmektedir. İngiliz müstemenlerin ne iş yaptıkları bilinmemekle birlikte, içlerinden 6'sı evli, 2'si bekârdır. Evli olan müstemenlerin eşlerinin 3'ü İngiliz, 2'si zimmi, 1'i de Efrenç'tir ve sadece 2'si Büyükdere'de 1 mülk hane tasarruf etmektedir. Yine bekâr olan İngiliz müstemenler de Büyükdere ile Dörtyol Ağzı'nda 1 haneye sahiptir, ki bunlardan Benyamin Parkır Büyükdere'de deniz kenarında oturmaktadır. Efrenç bir kadınla hayatını birleştirmiş olan İngiltere'nin Asitane doğumlu tek müstemeni tabip Antonyo da Tepebaşı'nda babasından intikal eden 1 mülk hanede yaşamını sürdürmektedir (BOA, AE.SMST.III 371/29408).

Ekteki tabloda da görüldüğü üzere, yapılan teftişte Hollanda'nın 8 müstemeni İstanbul'da tespit edilmiştir. Bunların 5'i misafir olarak İstanbul'a gelmiştir ve onların 4'ü Yahudi'dir. İkamet süreleri ise 8 ile 23 sene arasında değişmektedir. Zimmi kadınlarla evlenmiş olan 5 Hollanda müstemeninden sadece tabip Anderiya Beyoğlu (4) ve Bey köyünde (1) 5 mülk menzil tasarruf etmektedir ve Anderiya ilgili tarihte halen Boğdan vilayetindedir. Anderiya dışındaki 4 Hollandalı müstemenin 2'si sefir simsarlığında müstahdemken, diğer 2'sinin ne işle meşgul olduğu bilinmemektedir (BOA, AE.SMST.III 371/29408).

Hollanda'nın tercüman olan diğer 3 müstemeni ise Beyoğlu doğumludur ve bekârdır. Bunlardan tercüman Roverligo ile Francesko Büyükdere'de 1 mülk ev tasarruf ederken, tercüman Çipa'nın Beyoğlu ile Büyükdere ve Belgrad köylerinde 1'er mülk haneleri bulunmaktadır (BOA, AE.SMST.III 371/29408).

İlgili ferman doğrultusunda Avusturya'ya tabi 5 müstemen İstanbul'da tespit edilmiştir ve bunların 3'ü misafir olarak gelmiştir. Bu Avusturyalılardan 1'i 19 yıldır İstanbul'da yaşayan tercüman Biyanki'dir. Bekâr olan Biyanki Tarabya'da dağ başında ve Dörtyol Ağzı'nda 1'er mülk menzile sahiptir. Öteki Avusturyalı müstemenlerin 2'si zimmi kadınlarla evlenmiştir ve 1'i Alikurnalı, 1'i de Milano kökenlidir. Bu müstemenlerden Milanolu Mark Antonyo Pilisan 12 senedir İstanbul'da kunduracılık yapmaktadır. Mesleği bilinmeyen Alikurnalı Ciovanni ise 15 senedir İstanbul'da hayatını sürdürmektedir (BOA, AE.SMST.III 371/29408).

Bunlar dışında Avusturya'nın tercüman olan 2 müstemeni daha vardır ve onlar Dörtyol Ağzı'nda doğmuşlardır: Biri baş tercüman Mormars, diğeri de tercüman Nesta'dır. Baş tercüman Mormars'ın Tımtım Mahallesi'nde kendi sakin olduğu 1 ve Kalafatçı Mahallesi'nde 2 mülk menzili bulunmaktadır. Tercüman Nesta ise 1'i Tımtım Mahallesi'nde ve 1'i Tarabya'da dağ başında 2 mülk hane tasarruf etmektedir (BOA, AE.SMST.III 371/29408).

18. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük rakiplerinden biri olan Rusya'nın ise İstanbul'da 4 müstemeni tespit edilmiştir. Bu müstemenlerin 3'ü tercüman, 1'i tüccardır ve onların 2'si müstemen, 2'si de zimmi kadınlarla evlenmiştir. Rusyalı müstemenlerin ikamet süreleri de 8 ile 40 sene arasında

değişiklik göstermekte ve sadece tercüman Danderya Glermaki'nin Belgrad köyünde 1 mülk menzili kayıtlarda gözükmektedir (BOA, AE.SMST.III 371/29408).

Ekteki tabloda da görüldüğü üzere, İsveç tercümanı Levi Dantan Fransa tercümanı olan kardeşi Antuvan Dantan ile yaşamakta ve Beyoğlu ile Kuruçeşme'de müşterek 3 mülk ev tasarruf etmektedir. Danimarka'nın bekâr olarak kayıtlarda vurgulanan Galata'da sakin müstemen tüccarının kimliği ise bilinmemekte ve üzerinde herhangi bir gayrimenkul gözükmemektedir (BOA, AE.SMST.III 371/29408).

İstanbul dışında yoklama listesini tespit edebildiğimiz diğer bir şehir Çanakkale'dir ve III. Mustafa'nın üç grup müstemenin teftişine yönelik fermanı, Seddülbahir muhafızı Ali Paşa'nın mübaşir tayin ettiği Hasan Ağa marifetiyle Çanakkale'ye gelmiştir. İlgili ferman doğrultusunda 1-3 Ekim 1759 tarihinde yapılan yoklamalarda, konsolos Mösyö Kisel ile birlikte Fransa'ya tabi 3 hizmetkâr, 1 tercüman ve 1 hekim Çanakkale'de mevcuttur. Misafir olarak belirtilen Fransız tebaası hizmetkârlardan 2'si Venediklidir ve bekârdır. Bunların 1'i handa sakindir ve terzilikle uğraşmaktadır. Diğeri ise ekmekçi fırınında çalışmaktadır. Kisel'in üçüncü hizmetkârı da 30 senedir yanında olan Osmanlı reayasıdır. Konsolos Kisel 1 haneye sahipken, Kisel'in tercümanı da 1 bağ ile 1 ev tasarruf etmektedir (BOA, A.{DVN.DVE 101/55).

Aslen Çanakkaleli olan İsrail ise Dubrovnik'in vekilidir. Yahudi Şitab da 15 senedir İngiltere'nin konsolosu olarak iş görmektedir ve babası Salomon Yahudi'den konsolosluk kendisine nakledilmiştir. Çanakkale'nin Rum taifesinden kasap Todori zimmi de 15 yıldır Hollanda'nın konsolos vekilliğini üstlenmiştir ve 8 senedir de konsolosu olarak hizmet vermektedir. Yine Çanakkaleli Avadin Yahudi de Sicilya'nın 19 yıllık konsolosu olarak çalışmaktadır (BOA, A.{DVN.DVE 101/55).[11]

Gayrimüslim kadınlarıyla evlenerek mülk tasarruf eden ya da satın alan müstemenlere yönelik 1759/1760'ta gerçekleştirilen teftişe ait yoklama listesini tespit ettiğimiz şehirlerden biri diğeri de Anadolu'nun önemli ticaret merkezlerinden olan Ankara'dır. Dönemin Ankara mutasarrıfı Abdi Paşa'ya yazılan yazı, dergâh-ı âlî müteferrikalarından Ahmed Ağa tarafından yerine ulaştırılmıştır (15 Ekim 1759). Yapılan yoklamalarda Ankara'da İngiltere'nin 1'i evli ve 1'i bekâr 2 müstemen tüccarı vardır. Bunlardan İbor, Valtarin Mahallesi'nde oturmakta, aynı mahallede yazlık ve kışlık 2 mükellef haneyi tasarruf etmektedir. Ayrıca Büyükesed'de 8 dönüm mülk üzüm bağı ile bağın içinde yer alan alt ve üst 6 oda, 2 mutfak, 2 köşk,

[11] Bunlar dışında Çanakkale'de başka müstemen gözükmemektedir. Ancak yapılan yoklamalar sırasında Öküz Mehmed Paşa Vakfı reayaları ile Haremeyn-i Muhteremeyn Evkafı'ndan olup Çanakkale'ye bağlı İtgelmez köyünde ikamet eden zimmileri de ilgili mübaşir tahrir etmek istemiştir. Fakat köy ahalileri, "Bizler müstemen değiliz. Eskiden beri tekâlif-i örfiyye, şâkka ve cizye öderiz. Kasaba ve köylerimizde müstemen taifesi yoktur." diye cevap vermişlerdir (BOA, A.{DVN.DVE 101/55).

ahır ve havuzdan oluşan 1 konak ile Virancık Yazısı denilen mahalde de 1 kıta bağa sahiptir. 30 senedir Ankara'da olan İbor, ehl-i zimmetten Anton keferenin kızı ile evlenmiştir ve eşiyle birlikte Galata'da Beyoğlu'nda ikamet etmektedir. Ankara'daki evinde de büyük oğulları tüccar Kasperaki ve Pertoka yaşamlarını sürdürmektedir. Eve ait senelik vergiyi de her yıl İbor'un çocuklarından biri ödemektedir (BOA, AE.SMST.III 371/29408).

Diğer İngiliz tüccarı Demral ise 14 senedir Ankara'da ikamet etmektedir. Bekâr olan Demral, annesi ve kız kardeşiyle birlikte Kebkebûr-ı Zimmi Mahallesi'nde Ali Ağa'nın hanesinde kiracı olarak yaşamını sürdürmektedir (BOA, AE.SMST.III 89/6644).

Ankara'daki yoklamalarda Hollanda'nın da 3 müstemen tüccarı tespit edilmiştir. Bekâr olan bu tüccarlar, sırasıyla, 16, 12 ve 6 senedir Ankara'da ikamet etmektedir. Bunlardan Koyserister Eşenhor Mahallesi'ndeki bir menzilde, Biris Sulu Han'da ve Şaşo da Kurşunlu Han'da kiracı olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Ayrıca Koyserister Örenkuş'ta 1 kıta bağa mutasarrıfken, Biris Kışla isimli mevzide 1 ev inşa ettirmektedir. Bu da onların misafirliklerini geçicilikten kalıcılığa döndürmeye çalıştıklarının bir göstergesidir (BOA, AE.SMST.III 89/6644).

İstanbul'da olduğu gibi, Ankara'da da en kalabalık müstemen grubunu Fransa'ya tabi olanlar teşkil etmekte ve 13 Fransız müstemen ilgili kayıtlarda gözükmektedir. Bunlardan tercüman Todoroki Ankara doğumludur. Evli olan Todoraki, Teyzesi Zebilo'nun Hatuni Mahallesi'nde yer alan evinde ortağı Mucastine ile birlikte ikamet etmekte ve herhangi bir gayrimenkul tasarruf etmemektedir (BOA, AE.SMST.III 89/6644).

Ne kadar zamandır Ankara'da bulunduğu bilinmeyen Legofterini haricinde, misafir olarak Ankara'ya gelmiş olan diğer 10 Fransız müstemenin ikamet süreleri ise 7 ay ile 17 sene arasında değişmektedir. Bu 11 müstemenden 9'u bekâr, 2'si evlidir. Evli olanlardan sadece Burkinol'ün eşi Efrenç olarak belirtilmiştir ve o İmam Yusuf Mahallesi'nde yazıcısı Barbaya ile birlikte kiracı olarak yaşamını devam ettirmektedir. Tüccar olan Dopoli de Öksüzce Mahallesi'nde kiracıdır (BOA, AE.SMST.III 89/6644).

Bekâr Fransız müstemenlerinden tüccar Tirani, konsolos vekili olarak hizmet etmekte ve Yeni Han'da ikamet etmektedir. Tüccar Molin ve tüccar Barbapa ise Kurşunlu Han'ın kiracılarındandır. Hekim Bilan da Hacendi Mahallesi'ndeki bir evde kiracı olarak oturmaktadır (BOA, AE.SMST.III 89/6644).

Diğer 5 Fransız müstemenden 4'ü de kiracıdır. Ancak bu müstemenler aynı zamanda gayrimenkule mutasarrıftır. Bunlar, yazıcısı Rovir'le birlikte Yeni Han'da yaşamını idame ettiren Meragon, Urgancılar Hanı'nda yazıcısı Ovili ile ikamet eden Guy, Kurşunlu Han'da yazıcısı Simari ile sakin olan Legofterini ve yine Kurşunlu Han mütemekkinlerinden olup, ilgili tarihte Galata'da bulunan Enri'dir. Onların 4'ü de Büyükesed'de 1 bağın 1/4 hissesi ile 1 odaya maliktir. Lakin herhangi bir vergi verip vermedikleri belirtilmemiştir (BOA, AE.SMST.III 89/6644).

Misafirliklerini geçicilikten kalıcılığa döndürmeye çalışan bu 4 müstemen haricinde Ankara'daki yerleşik son Fransız müstemeni ise Hatuni Mahallesi'nde ikamet eden Lüblani'dir. Hatuni Mahallesi'nde yazlık ve kışlık çeşitli yapıları kapsayan mükellef bir haneye sahip olan Lüblani, simsarî kadınlarıyla birlikte bu menzilde hayatını sürdürmektedir. Ancak Lüblani, evden payına düşen vergiyi mahalle ahalisine ödememektedir (BOA, AE.SMST.III 89/6644).

Ankara dışında gayrimüslim kadınlarıyla evlenerek mülk tasarruf eden ya da satın alan müstemenlere yönelik yapılan teftiş listesini tespit ettiğimiz diğer bir şehir, Osmanlı'nın önemli ticaret merkezlerinden olan Trablusşam'dır. Trablusşam listesini 31 Aralık 1759-9 Ocak 1760 tarihleri arasında naip Şerif Ahmed hazırlamıştır. Yine Trablusşam'da da Fransızlar ağırlıktadır ve 4'ü zimmi taifesinden 25 Fransız müstemeni Trablusşam'da bulunmaktadır (BOA, A.{DVN.DVE 101/55).

Zimmi taifesinden olan Fransız müstemenlerin 4'ü beratlı tercümandır. Bunlardan Ufanna Garip, Lütfullah veled-i Ufanna ve Mihayil Humusî evlidir. Eşleri de zimmidir. Oturdukları ev kendi mülkü olan bu 3 tercüman cizye, avarız vs. vergiden muaftır. Trablusşam'ın Defterdar Mahallesi'nde yaşayan tercüman Fransiz Terbiyeoğlu ise bekârdır ve o da ikamet ettiği eve mutasarrıftır. Ayrıca tercüman Fransiz 1 evin 1/3 hissesine de maliktir. Bu evler haricinde Fransiz'in Trablusşam yakınında 1 bostan ve 1.200 zeytin ağacı, Zavya mukataasında 6 bostanı ve Küre mukataasında da 300 zeytin ağacı vardır. Haneler için vergi ödemeyen tercüman Fransiz, zeytin ağaçlarının tekâliflerini her sene cüzi olarak vermektedir.

Misafir olarak Trablusşam'a yerleşmiş olan 21 Fransız müstemenin ikamet süreleri ise 4 ay ile 13 sene arasında değişmektedir ve bunlardan sadece 2'si evlidir. Bunlar, Frengistan'dan olan eşi ve 2 küçük evladı ile birlikte 5 yıldır kiracı olarak Trablusşam'da oturan konsolos Kotoya ile yine Halep sakinlerinden eşi ve kızıyla 6 aydır Trablusşam'da kiracı olarak hayatını idame ettiren baş tercüman Fermini'dir.

İkinci tercüman Deys, hekim Çirad, yazıcılar Çermin, Laviti ve Romozat ile bazerganlar Hoca Brolin ve Romozat da Trablusşam'da kiracı olarak yaşamını sürdürmektedir. Yine yazıcı Betrendon ile bazergan Hoca Ekren de kiracıdır. Ancak onlar aynı zamanda mülk tasarruf etmektedir. Bunlardan Betrandon 5 sene önce Akkar mukataasından Ebu Ali'den satın aldığı 2 bahçeye sahiptir ve her sene vergisini vermektedir. Bazergan Hoca Ekren ise Tor bazerganın 8 ay evvel Frengistan'a gitmesi hasebiyle, onun 11 yıl evvel kefereden satın aldığı Zavya mukataasındaki 12 kıta bahçesi ile 800 zeytin ağacının mahsulat ve iradına vekâleten mutasarrıftır. Bunların vergisini de bazergan Ekren her yıl ödemektedir (BOA, A.{DVN.DVE 101/55).

Kavasir Mahallesi'nde sakin olan bazergan Bolan da Trablusşam'da mülk sahibi olan müstemenlerdendir. Oturduğu evi dokuz yıl önce satın alan bazergan Bolan, Zavya mukataasında 8 kıta bahçe ile 700 zeytin ağacı ve Küre mukataasında da 12 kıta bahçe ile 2.000 zeytin ağacını tasarruf etmektedir. Bu bahçeleri Bolan'ın kardeşi, sırasıyla 12 ve 2 yıl evvel kefereden mübayaa etmiştir. Bu noktada bazergan

Bolan'ın hem oturduğu evin hem de bahçeler ile zeytin ağaçlarının vergilerini her yıl ödediği belirtilmiştir (BOA, A.{DVN.DVE 101/55).

Bunlar dışında Trablusşam'da hepsi rahip olan 9 Fransız müstemeni daha vardır ve bu rahiplerin 2'si Kudüs'ten Trablusşam'a gelmiştir. Rahiplerin ikamet ettiği evler ise kendi fukaralarına ait vakıf mülklerdir ve bu hanelerin 1'i Nuri Mahallesi'nde, 3'ü Adiyyetülmüslimin Mahallesi'nde, 1'i de Haccarin Mahallesi'ndedir. Ayrıca rahipler, vergilerini ödedikleri, Zavya mukataasında 3'ü büyük, 3'ü küçük 6 bahçe ile 66 zeytin ağacına maliktir ve bunlar Zağrata Köyü'nde sakin olan fakirlere vakfedilmiştir (BOA, A.{DVN.DVE 101/55).

İngiltere'nin de Trablusşam'da 5 müstemeni tespit edilmiştir. Bunlardan 1'i bekâr ve 4 aydır Trablusşam'da kiracı olan, ancak ismi belirtilmeyen İngiltere konsolosudur. Reaya oğlu reaya olan Dib Zarrikoğlu ise İngiltere'nin baş tercümanıdır. Lakin Zarrikoğlu'nun 4 sene önce hem kendisinin hem de 2 evli evladının cizye vs. vergiden muafiyeti için tercümanlık beratını elde ettiği vurgulanmaktadır. Adimetülnasara Mahallesi'nde büyük bir evde oturan Zarrikoğlu'nun sakin olduğu hane de kendisine aittir. Yine Zarrikoğlu, Küre mukataasında 1 kıta bahçe, Bekfetin mezrasında 400 zeytin ağacı, Maisra mezrasında 410 zeytin ağacı ve Bicora mezrasında da 64 zeytin ağacını tasarruf etmektedir. Zeytin ağaçlarından üzerine düşen verginin sadece %20'sini ödeyen Zarrikoğlu, ev için herhangi bir vergi vermemektedir (BOA, A.{DVN.DVE 101/55).

Trablusşam zimmilerinden olan İshak Hallat da İngiltere'nin beratlı tercümanıdır ve 1 seneyi geçkin tercümanlık beratına sahiptir. Onun da tercümanlık beratı elde etmesi, cizye vs. vergi vermemek içindir. Ehl-i zimmetten biriyle evli olan İshak, Adimetülnasari Mahallesi'nde sakindir ve oturduğu ev kendisine aittir (BOA, A.{DVN.DVE 101/55).

İngiltere konsolosunun hizmetinde olan Ferdilende ise Kıbrıs'tan bir kızla evlenmiştir. Dolayısıyla kâh Kıbrıs'ta kâh Trablusşam'da ikamet etmekte ve Kıbrıs defterinde de isminin yazılı olduğu belirtilmektedir. Venedikli olan Anastas Siblis de Trablusşam'da kiracıdır ve Halep'teki İngiltere tercümanı İlyas Fahr'ın kızıyla hayatını birleştirmiştir. Bundan mütevellit Anastas, zaman zaman Halep zaman zaman da Trablusşam'da hayatını idame ettirmektedir (BOA, A.{DVN.DVE 101/55).

Aslen Akdeniz adalarından Sireli Fransuva da 30 seneden beri Trablusşam'da sakindir. 27 yıldır Fransa himayesinde olan Fransuva, sadece 3 yıldır İngiltere'ye tabidir. Dolayısıyla Fransuva'nın cizye vs. vergiden muaf olmak maksadıyla kâh Fransa kâh İngiltere tarafına geçerek kendisini muhafaza ettiği vurgulanmaktadır. 20 senedir Trablusşam'da ikamet eden Bernis zimminin kızıyla evlenmiş olan Fransuva'nın oturduğu evin arsası vakıftır. Binası ise kendi mülküdür ve arsa için Fransuva vakfa cüzi bir para vermektedir (BOA, A.{DVN.DVE 101/55).

Doğu Akdeniz limanları içinde mühim bir yere sahip olan Lazkiye, gayrimüslim kadınlarıyla evlenerek mülk tasarruf eden ya da satın alan

müstemenlere yönelik yapılan teftiş listesini tespit ettiğimiz diğer bir şehirdir. 17. yüzyıldan itibaren tütün ekiminin bölgede yaygınlaşması ve İran ipeğine alternatif olarak 18. yüzyılda ipek üretiminin giderek çoğalması, Lazkiye'nin ticaretteki önemini arttırmıştır. Bu da yabancıların bölgeye ilgisini cezbetmiş olmalıdır, ki zaten aşağıdaki müstemenlerin bazıları da ipek üretimiyle ilgilenmiştir (Türkhan, 2021, s. 229-251).

Bu doğrultuda Lazkiye'deki müstemenlere yönelik listeye baktığımızda, 4 sene Lazkiye'de ikamet eden ve çok borcu olması dolayısıyla da kısa süre önce memleketine döndüğü vurgulanan Fransa ve İngiltere konsolosu Hollanda asıllı Danyel Bumester (Daniel Boumeester) öncelikle zikredilmiştir. Bu süreçte Danyel, Lazkiye civarındaki Besnada Köyü'nde avlusuyla birlikte 1 haneyi tasarruf etmektedir. Ayrıca 360 dirhem ibrişim tohumu kaldırdığı, dut ağacı ekili 1 tarlaya sahiptir. Yine aynı köyde 150 ila 180 dirhem ibrişim elde ettiği 1 yeni bahçesi daha bulunmaktadır. Danyel'in memleketine gitmesi nedeniyle yerine İngiltere konsolosu olan Edvard Burnel (Edward Purnell) emlak ve dut bahçelerinde hâsıl olan ürünleri toplayarak Danyel'in borcunu ödemiştir. Aynı zamanda Danyel'in vermesi gereken vergileri de tediye etmiştir (BOA, A.{DVN.DVE 101/55; Türkhan, 2021, s. 237-238, 242-243).

İngiltere konsolosu Edvard Burnel'in ikameti ise 1,5 senedir. Danyel'den devraldığı dut bahçeleri haricinde Sahyun mukataasında 1 bahçesi olan Burnel, ayrıca yıllık 360 dirhem ibrişim tohumu kaldırdığı başka 1 tarlayı daha tasarruf etmektedir. O bu tarlayı, Şeyh Ahmed Şem'aoğlu'ndan borcuna karşılık satın almıştır ve yıllık vergisini de ödemektedir (BOA, A.{DVN.DVE 101/55; Türkhan, 2021, s. 243).

Konsolos Danyel ve Edvard dışında Lazkiye'de 2 İngiltere müstemeni daha vardır. İstanbul sakinlerinden tercüman Kaspar 5,5 senedir Lazkiye'de oturmakta ve Edvard Burnel'in tercümanlığını yapmaktadır. Yine yazıcı Covanni de Burnel'in hizmetindedir ve 8 aydır Lazkiye'de yaşamını idame etmektedir. Onların her ikisi de bekâr olup, herhangi bir gayrimenkul tasarruf etmemektedir (BOA, A.{DVN.DVE 101/55).

Lazkiye'de bulunan müstemenlerden bir diğeri de Avusturyalı Covanni Gelenki'dir ve 2 senedir bölgede ikamet etmektedir. Hollanda taifesi tarafından vekil tayin edilmiş olan Covanni, aynı zamanda 6 ay önce Venedik, Danimarka, Dubrovnik ve Napoli'nin de vekilliğini üstlenmiştir. Eşi İstanbul doğumlu Fransız tebaasından Cabir kızı Kirlota'dır ve Covanni borcu karşılığında Lazkiye'den iki ev satın almıştır. Covanni'nin yazıcısı Fransız Raboya iken, tercümanı Şükrü oğlu Cabur Bitar'dır ve onlar bekârdır. Mülkleri de bulunmamaktadır (BOA, A.{DVN.DVE 101/55).

Fransa'nın da Lazkiye'de 4 müstemeni vardır ve onların 2'si evli, 2'si bekârdır. İkamet süreleri 5 ay ile 7 sene arasındadır. Ayrıca onların gayrimenkulleri bulunmamaktadır. Tüccar olan Fransız kaptan Müsteba İstanbul doğumlu Cabir kızı

Anita ile evlenmiştir. Maltız taifesinden olup, Fransız gemilerinde hizmet eden Barato da Meryem'le evlidir ve Lazkiye'de kira ile yaşamını sürdürmektedir. Hana da Fransız gemilerinde çalışan Maltız'dır. Mikav ise bazerganlık yapmaktadır (BOA, A.{DVN.DVE 101/55).

Yoklama listesini tespit edebildiğimiz başka bir şehir de Sayda'dır ve müstemenlerle ilgili ferman sadrazam kethüdalarından Mehmed Ağa tarafından Sayda'ya ulaştırılmıştır. Yapılan teftiş sonrasında oluşturulan liste ise naip Ebubekir tarafından 16 Aralık 1759'da merkeze yollanmıştır. Bu liste diğerlerinden biraz farklıdır. Zira müstemenlerin kaç yıldır Sayda'da bulundukları belirtilmeyip, sadece geldikleri yıl yazılmıştır. Yine de onların ikamet sürelerinin birkaç ay ile yaklaşık 20 yıl arasında değişiklik gösterdiği tarihlerden anlaşılmaktadır. Öte yandan bu listede sadece Fransız müstemenlerinin kayıtlı olduğunu belirtmek lazımdır (BOA, A.{DVN.DVE 101/55).[12]

Bu doğrultuda Sayda'da 17 Fransız müstemeni vardır. Bunların 2'si tercüman, 10'u tüccardır. Diğerlerinin ne iş yaptığı vurgulanmamıştır. Beratlı tercümanlardan Yasef 1 hane ile 1,5 dönüm bahçeye mutasarrıfken, Hayyim'in de 2 hanesi vardır ve bu mülkler babalarından onlara intikaldir. Dolayısıyla onların Saydalı olmaları muhtemeldir, ki zaten ikamet süreleri yazılı değildir. Bahçedeki ağaçların haracı dışında avarız vs. vergi ödememişlerdir (BOA, A.{DVN.DVE 101/55).

Brekliyon (H.1167), Selçi (H.1154), Könid (H.1153) ve Biris de (H.1153) Sayda'da mülk tasarruf eden Fransız müstemenlerindendir. Bunlardan Brekliyon 5 ev, 1 sabunhane, 16 dükkân ve 1 bahçe sahibidir. Kendisi Frengistan'a gittiğinden dolayı da biraderi ona vekillik yapmaktadır. Yine Frengistan'da olan Biris'in de Sayda'da 1 hamam ve 1 mahzeni bulunmaktadır. Biris'in vekilliğini Fransız Bilan üstlenmiştir. Vefat etmesi dolayısıyla vekilliğini Bro'nun yürüttüğü Selçi de 2 mahzen, 31 dükkân ve mahallede 9 harap odanın yanı sıra, Yeni Han ile bir kayısılığın yarısına maliktir. 1 küçük ev ile 1 bahçeye mutasarrıf olan Könid de Frengistan'dadır ve vekil olarak Könid'in gayrimenkulleri ile Keşiş meşgul olmaktadır (BOA, A.{DVN.DVE 101/55).

Yasef Nigabet zimminin kızıyla evli olan Canit (H.1162) dışındakiler de Sayda'da ticaretle meşgul olmaktadır. Bunlar, Pir Bila (H.1161), Nazar Martin (H.1169), Anora Bergilyon (H.1170), Matyo Rozan (H.1170), Can Arto (H.1167), Kirzayt (H.1173), Vinsan Bro (H.1172), Bartelmi Kimone (H.1173), Meşel Dragon (H.1173) ve Zak Bori'dir (H.1172) (BOA, A.{DVN.DVE 101/55).

[12] Bu listede Akka'da hepsi tüccar olan ve haklarında başka bir bilgi bulunmayan 8 Fransız müstemeni kayıtlıdır. Bunlar, Can Josef Kamron (H.1164), Anderiye Fransiz Yabot (H.1164), Can Filib Bonit (H.1167), Dinşere (H.1169; Algonis Graniş (H.1170), Martin Bilan (H.1170), Levi Gransa Marin (H.1171) ve Can Josef Maci'den (H.1171) oluşmaktadır. Bkz. (BOA, A.{DVN.DVE 101/55).

Hanya da yoklama listesini tespit edebildiğimiz şehirlerden biridir ve III. Mustafa'nın fermanı Hanya muhafızı Kamil Ahmed Paşa ve Hanya kadısı Müftizade'ye gönderilmiştir. Yapılan teftiş sonucunda oluşturulan liste ise 17 Şubat 1760 tarihlidir. Bu doğrultuda Hanya'da 8 İngiltere müstemeni tespit edilmiştir. Bunlardan biri, ölen Giritli İngiltere konsolosunun oğlu 2. tercüman İsak Pesa'dır. Evli olan İsak'ın 1 hanesi bulunmaktadır (BOA, A.{DVN.DVE 81/103).

Hanya'nın eski yerleşiklerinden Buzakuri evlidir ve eşi de Giritlidir. Çocuğu olduğu vurgulanan Buzakuri, Hanya'da ev, dükkân ve mahzene maliktir. Akratori (Akrotiri)'de 1 hane tasarruf eden Giritli hekim Cogan Kornır'ın eşi ise Frenk'tir ve onlar da 3 erkek evlat sahibidir. Napoli'nin beratlı tercümanı Giritli Canyo Leftere Evaspondin ile İngiltere'nin konsolos hizmetkârı Kefalonyalı meyhaneci Panayot Metaksa da evlidir. Canyo'nun 4 küçük çocuğu olduğu kayıtlara geçmiştir. Ancak Panayot'un kaç çocuğu olduğu bilinmemektedir (BOA, A.{DVN.DVE 81/103).

Büyük Çukalı konsolos aşçısı Suzori Margacı ile konsolos hizmetinde kürekçi olarak iş gören Sudalı (Souda) Yani İstirati Zaki de bekâr İngiltere müstemenlerindendir. Yahudi Hayyim Bünyani de bunlara eklemlenir. Ancak Hayyim, Avusturya tebaası olarak geçmekte ve patenta ile Tereş tarafından gelen bir misafir olarak adı zikredilmektedir (BOA, A.{DVN.DVE 81/103).

Patenta ile İngiltere konsolosu emanetinde olup, Venedik tebaası 19 müstemen de Hanya'da bulunmaktadır. İkamet süreleri 2 ay ile 22 sene arasındadır ve bunların 12'si evlidir. Evli olanların ise 10'u çocuk sahibidir. Ayrıca içlerinden Morzo Haysadka Yahudi'dir.

Venedikli 19 müstemenin 11'i rençperdir ve Hanya'nın taşrasında ikamet etmektedir. Bunlardan Manoli Varza ve kardeşi Antoni, Kozma Kondolavo ve kardeşi Kondolavo ile Yani Petrokilo ve evladı birlikte zikredilmiştir.

Kalan 8 Venedikliden Marko Kroko pabuççuluk yapmakta ve yanında 1 çırak çalıştırmaktadır. Abrusyo İstefano ise çıkrıkçılıkla meşgul olmaktadır. Körfesli olan Corci Kaçogri Akrotori'de 1 tahtani haneye mutasarrıfken, Panago Sarizaki, Yorgi Petrokilo, Dimitri Kaliyero da Hanya'da 1 ev tasarruf etmektedir (BOA, A.{DVN.DVE 81/103).

Bunlar dışında tercüman ve konsolosları tarafından sayılan Dubrovnik müstemenlerinden de Hanya'da ikamet edenler vardır. Bekâr olan kançılarya Horobabcı bir şey tasarruf etmemektedir. Giden hekimbaşının yanında olan Cogami Potoçi de bekârdır ve sefine geldiğinde döneceği vurgulanmaktadır. Tercüman Yako Bonfil ise bir vakıf hane sahibidir ve eşi de kendi tebaasından biridir (BOA, A.{DVN.DVE 81/103).

Yoklama listesini tespit ettiğimiz şehirlerden biri de Eğriboz kazalarından Saline'dir ve müstemenlere yönelik teftiş 27 Kasım 1759'da Saline'de bitmiştir. Yapılan sayımda Saline'de 12 nefer Frenk'ten başka kimse olmadığını naip Süleyman aktarmıştır. Cizye vs. vergi ödemediği vurgulanan bu 12 kişiden 2'si

Fransa asıllıdır ve bekârdır. Bunlardan Musuro 9 seneden beri Saline'de bazerganlık ederken, Musunovir de 4 yıldır hekimlik yapmaktadır ve sadece Musuro'nun kendi oturduğu 1 hanesi bulunmaktadır (BOA, C.HR 119/5931).

Zakintoslu Andoni ise Venedik konsolosuna tabi olarak 10 senedir Saline'de dülgerlik yapmakta ve gemi işlemektedir. Reaya kızıyla evli olan Andoni, eşinin hanesinde ikamet etmektedir. Ayomavra'dan Yani de Venedik bandırası altındadır ve 15 yıldır Saline'de yaşamaktadır. Kendi oturduğu 1 eve sahip olan Yani, tıpkı Andoni gibi, gemi işletmekte ve kürekçilikle meşgul olmaktadır. Eşi de reaya kızıdır (BOA, C.HR 119/5931).

Saline reayalarından birinin evladı olarak dünyaya gelen Todoraki de bir müddet İngilizlere hizmet etmiştir. 30 senedir Saline'de ikamet eden Todoraki'nin eşi de reaya kızıdır. 1 evi bulunan Todoraki'nin 50 zeytin ağacı ile Senrice (Sernikaki) köyünde 1,5 dönüm bağı vardır (BOA, C.HR 119/5931).

Annesi Saline reaya kızlarından olan Papa Yorgi ise Mora reayalarındandır ve 45 seneden beri Saline'de yaşamanı sürdürmektedir. İngiliz bandırası altında olan Yorgi'nin, hanesi dışında başka bir mülkü mevcut değildir. Eşi reaya kızı olan Yorgi'nin 2 büyük evladı bulunmaktadır (BOA, C.HR 119/5931).

Sıtmaya yakalanmış olduğu vurgulanan İngiliz asıllı Viçenço da 45 yıldır Saline'de oturmakta, hekimliğin yanı sıra, konsolos ve tercüman vekilliği yapmaktadır. Evi olmayan Viçenço'nun eşi de reaya kızıdır ve 2 evlat sahibidir (BOA, C.HR 119/5931).

Annesi ile babası Frenk olan Yanaki veled-i Zaferaki'nin eşi de Frenk kızıdır. İngiliz bandırası altında olan Yanaki, Saline'nin Pendayoz köyünde 15 senedir ikamet etmektedir. Oturduğu hane kendi mülkü olup, 2'si büyük ve 2'si de küçük 4 evlat sahibidir (BOA, C.HR 119/5931).

Reayadan olan Yorgi veled-i Erpirisine de 12 yıldır Saline'nin Pendayoz köyünde yaşamaktadır. Bir mülkü olmayan Yorgi, Avusturya konsoloslarına hizmettedir. Eşi reaya kızı olan Yorgi'nin de 4 evladı vardır (BOA, C.HR 119/5931).

Mora reayalarından olan Panayoti de Saline'nin Galaksidi köyünde 5-6 senedir oturmaktadır. İngilizlere hizmet eden Panayoti'nin karısı Frenk kızıdır. 1 küçük evladı olan Panayoti'nin mülkü bulunmamaktadır (BOA, C.HR 119/5931).

Anderiye veled-i Luka ile Niko veled-i Konataniyye de Saline'nin Hriso köyünde dünyaya gelmiş reaya oğlu reayadır. 2'si de bir müddet İngiltere konsoloslarına hizmet etmişlerdir. Niko bekârdır ve bir şeye malik değildir. Eşi reaya kızlarından olan Anderiye'nin ise 3 küçük evladı vardır. Evi kendi mülkü olan Anderiye, 15 zeytin ağacına sahiptir (BOA, C.HR 119/5931).

Son olarak yoklama listesini tespit ettiğimiz şehir İnebahtı'dır ve 2-11 Kasım 1759 tarihli olan ilgili kayıt İnebahtı kadısı İmamzade Mustafa'nın imzasını taşımaktadır. Bu listede İnebahtı varoşunda yaşayan Venedikliler yazılıdır ve onlar

15 kişiden oluşmakta, içlerinden 1'i Kefalonyalı, 1'i Venedikli ve 7'si de Adalı olarak vurgulanmaktadır. Bunların 7'si evli, 8'i bekârdır. İkamet süreleri ise 3 sene ile 20 sene arasındadır. Ayrıca 2'si balıkçı, 2'si ekmekçi, 1'i bakkal, 1'i berber, 1'i pabuççu ve 1'i de kayıkçı olarak iş görmektedir ve hepsinin evraklarının elinde olduğu zikredilmiştir (BOA, C.DH 173/8621).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

III. Mustafa'nın 1759/1760'ta Osmanlı topraklarında misafirken zimmi kadınlarıyla evlenen veya mülk tasarruf eden müstemenlere yönelik yaptırdığı teftiş, her ne kadar müstemenlerin nizalarının eksik olmaması gerekçe gösterilmiş olsa da III. Mustafa'nın hem devlet nizamının bozulmasını hem de hazinenin zararını engellemek için 10 Ekim 1758'deki fermanıyla gerçekleştirmeye çalıştığı tercüman reformunun bir devamı niteliğindedir. Zaten Trablusşam'daki yetkililerin müstemenlere ait listenin sonuna ekledikleri *"tercümanların cümlesinin devlet malına zararları açıktır ve ehl-i İslam'a tagallüb ve tasallut sevdasıyla bir şekilde tercümanlık beratı elde etmişlerdir. Böylece mal-ı miri vs. vergiden de muaflardır. Ayrıca Fransız ve İngiliz tercümanlarının cümlesi ve evlatları da cizye vs. vergiden muaf olmuşlardır"* şeklindeki yorumları bunun bir delilidir (BOA, A.{DVN.DVE 101/55). Kaldı ki Osmanlı tebaası raiyyet oğlu raiyyetler de bunu suistimal etmişlerdir. Elde ettiği beratla İngiltere'nin Trablusşam'daki baş tercümanı olan Trablusşam zimmilerinden Dib Zarrikoğlu buna en iyi örnektir.

Yoklamalarda da görüldüğü üzere, yabancı devlet tebaası müstemenlerin, istisnaları olmakla birlikte, ahitnamelerle çizilen sınırlara riayet etmedikleri ortadadır. Bu noktada pek çok müstemen, ecnebi statüsündeki geçici misafirlikten yerleşik Osmanlı reayasına dönüşmüştür, ki 2 aydan 45 yıla varan çeşitlilikteki ikamet süreleri bunun göstergesidir. Yasak olmasına rağmen gayrimenkul tasarruf etmeleri de bu doğrultudadır ve onların birçoğu vergiden muaf gibi davranmıştır. Zimmi kadınlarıyla evlenenler de bunun cabasıdır ve pratikte uygulanmasa da devlet bu evlilikleri daha önce de yasaklamıştır (Abbott, 2023, s. 193-194; İnalcık, 2000, s. 246). Dolayısıyla iktidarın bu teftişteki önceliği hem müstemenlerin Osmanlı nizamına aykırılığını önlemek hem de devlet hazinesinin zararını gidermektir. Ancak bunda ne kadar başarılı olduğu soru işaretidir. Nihayetinde III. Mustafa sonrasında da Osmanlı İmparatorluğu'nda müstemenlerle ilgili benzer problemler devam etmiştir.

Yazar Katkı oranı ve Çıkar Çatışması Beyanı : Makale tek yazarlıdır. Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emiri Mustafa III (AE.SMST.III) 89/6644, 57/4209, 166/13047, 200/15728, 200/15756, 276/22073, 276/22079, 363/29038, 371/29408, 321/25881.

Ali Emiri Osman III (AE.SOSM.III) 67/5024, 62/4582.

Ali Emiri Mahmud II (AE.SMHD.II) 122/10068.

Bab-ı Asafî Amedi Kalemi (A.{AMD) 13/25, 14/73.

Bab-ı Asafî Divan-ı Hümayun Düvel-i Ecnebiye Kalemi (A.{DVN.DVE) 101/55, 81/103, 138/82.

Bab-ı Asafî Divan-ı Hümayun Sicilleri Mühimme Defterleri (A.{DVNSMHM.d) 130, 159, 161.

Cevdet Adliye (C.ADL) 6/420, 81/4863.

Cevdet Dahiliye (C.DH) 176/8752, 173/8621.

Cevdet Hariciye (C.HR) 119/5931,17/806, 50/2499, 94/4665, 110/5458, 19/938, 3/124, 8/385, 23/1113, 26/1255, 33/1612, 39/1935, 67/3312, 76/3794, 42/2053, 163/8103, 163/8121, 71/3501.

Cevdet Maliye (C.ML) 46/2103, 585/24054.

Hatt-ı Hümayun (HAT) 779/36501.

İbnülemin Hariciye (İE.HR) 17/1595.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TSMA.e) 431/34.

Araştırma-İnceleme

Abbott, G. F. (2023). *Türk hâkimiyetindeki İstanbul'da: Sir John Finch'in sefaretine ait bir kayıt*. İstanbul: Selenge Yayınları.

Ahmet Refik (1988). *Hicrî on ikinci asırda İstanbul hayatı (1100-1200)*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Albayrak, S. (2015*). İstanbul mahkemelerinde müstemenlerin davaları ve hukuki Muameleleri (XVII. Yüzyıl)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bağış, A. İ. (1983). *Osmanlı ticaretinde gayrî müslimler: Kapitülasyonlar-Avrupa tüccarları-Beratlı tüccarlar-Hayriye tüccarları (1750-1839)*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Bayraktar, H. (2000). XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Halep Eyaleti'nde yabancı devlet konsolosluklarının "himâyân" suistimalleri. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. *124*, 187-195.

Bozkurt, G. (1996). *Alman-İngiliz belgelerinin ve siyasî gelişmelerin ışığı altında gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının hukukî durumu (1839-1914)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Cantemir, M. İ. (2020). Müste'menlerden mültecilere ahidnâmeliler (Beratlılar, patenteliler, mahmiler)". *Belgi*. *19,* 2100-2115.

Ceyhan, M. (2016). *Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimlerin mülk ve vakıf edinimi (18. yüzyıl)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çiçek, K. (1996). Osmanlı Devleti'nde yabancı konsolosluk tercümanları. *Tarih ve Toplum. 25* (146), 17-23.

Demiryürek, M. (2016). İngiltere tercümanları ve 1758 tercüman reformu. *Belleten*. *LXXX* (288), 439-482.

Demiryürek, M. (2014). The legal foundations of the commercial relations between the Ottomans and Neapolitants. *Bilig*. *69*, 53-74.

Dumas, J. (2013). Müste'min dealing with the Ottoman justice: Role and strategy of the ambassador. *Oriente Moderno*. *93*, 477-494.

Gök, İ. (Haz.) (2019). *Osmanlı arşiv kaynaklarından 1 numaralı nâme-i hümâyûn defteri (H.1111-1174/M.1699-1761)*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

İnalcık, H. (2000). İmtiyâzât. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 22*, 245-252. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

İnan, K. (1996). Osmanlı döneminde yabancı elçilik ve konsolosluklarda görevli tercümanların statüleri. *Tarih ve Toplum*. *26* (154), 196-201.

Köse, M. (2013). Avrupa'dan Osmanlı Devleti'ne: Yeniçağ'da Galata'da müste'men yahudilere dair kayıtlar. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. *10*, 195-212.

Kütükoğlu, M. S. (1988). Âhidname. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 1*, 536-540. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özel, A. (2006). Müste'men. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 32*, 140-143. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Türkhan, M. S. (2021). Lazkiye Limanı'nda İngiliz konsolosları ve tüccarları 1700-1772. *Cihannüma*. *VII* (2), 229-251.

Van Den Boogert, M. H. (2014). *Kapitülasyonlar ve Osmanlı hukuk sistemi: 18. yüzyılda kadılar, konsoloslar ve beratlılar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası

Yayınları.

Veinstein, G. (1999). Osmanlı Yönetimi ve Tercümanlar Sorunu. *Osmanlı*. *6*, 256-263.

EK 1: İstanbul'da Tespit Edilen Müstemenler

Müstemenin Adı	**Doğum Yeri**	**Tabi Olduğu Devlet**	**Sakin Olduğu Yer**	**Görevi**	**İkamet Süresi**	**Medeni Hâli**	**Eşinin Uyruğu**	**Sahip Olduğu Emlak**	**Mülkün Bulunduğu Yer**	**Açıklamalar**
Brosar	Galata	Fransa	Beyoğlu	Cerrah		Evli	Zimmi	2 menzil	Sultan Bayezid Mahallesi/ Belgrad köyü	
Moris	Galata	Fransa	Beyoğlu/ Dörtyol Ağzı			Evli	Zimmi	2 menzil	Nemçe Sarayı ittisalinde/ Tarabya	
Rodis		Fransa	Beyoğlu/ Arslan Ağzı		30 sene	Evli	Zimmi	1 menzil	Tatavla	
Lateril		Fransa	Beyoğlu/ İngiliz Sarayı karşısında		36 Sene	Evli	Zimmi	1 menzil		
Şenir		Fransa	Galata/ Perşembe Pazarı	Bazergan	15 sene	Evli	Zimmi			
Morin		Fransa	Perşembe Pazarı	Yazıcı	15 sene	Evli	Zimmi			
Can Rive		Fransa	Karaköy	Francalacı	15 sene	Evli	Zimmi			
Can Sigon	Galata	Fransa	Karaköy			Evli	Zimmi			
Gordan	Galata	Fransa	Karaköy	Yazıcı		Evli	Zimmi			
Olav	Galata	Fransa	Dörtyol Ağzı	Cevahirci		Evli	Zimmi			
Fransua		Fransa	Dörtyol Ağzı	Lostaryeci	22 sene	Evli	Zimmi			
Can Kolatril	Asitane	Fransa	İngiliz Sarayı karşısında			Evli	Zimmi			
Kastilon		Fransa	Dörtyol Ağzı	Cerrah	4 sene	Evli	Zimmi			
Simyan		Fransa	Dörtyol Ağzı	Yazıcı	8 sene	Evli	Zimmi			
Maci		Fransa	Galata	Bazergan	15 sene			3 menzil	Sultan Bayezid Mahallesi/ Perşembe Pazarı	
Filoran		Fransa	Beyoğlu/ Dörtyol Ağzı	Eczacı	10 sene			1 menzil	Tatavla	
Bonifas		Fransa	Beyoğlu/ Dörtyol Ağzı	Cerrah	15 sene			1 menzil		
Bepaçyo Pavli		Fransa	Beyoğlu		10 sene			1 menzil		
Milo		Fransa	Beyoğlu/ Felemenk Sarayı karşısında		45 sene			1 menzil		
Laplas	Galata	Fransa	Beyoğlu/	Cevahirci				1 vakıf menzil		

			Felemenk Sarayı karşısında							
Bastindon'un evlatları	Galata	Fransa	Beyoğlu/ Santa Marka Mahallesi					1 menzil		Evlatları sakin
Duval		Fransa	Beyoğlu/ Felemenk Sarayı karşısında	Baş tercüman	15 sene			1 menzil	Belgrad köyü	
Karlo Forniti	Asitane	Fransa	Beyoğlu/ Fransa Sarayı ittisalinde	Tercüman				3 menzil ve bir miktarı vakıf boş arsa	Fransa Sarayı ittisali/Belgrad köyü/Perşembe Pazarı/Tarabya	
Antuvan Dantan	Asitane	Fransa	Beyoğlu/ Arslan Ağzı karşısında	Tercüman				3 menzil	Arslan Ağzı/ Kuruçeşme	İsveç tercümanlarından kardeşi Levi Dantan ile müşterek olarak sakin
Antuvan Fonton	Asitane	Fransa	Beyoğlu/ Arslan Ağzı	Tercüman				3 menzil	Arslan Ağzı /Belgrad köyü	
Benyamin Parkır		İngiltere	Büyükdere		25 sene			1 hane	Büyükdere	
Fiço		İngiltere			12 sene	Evli	İngiliz			
Petro Abot		İngiltere			25 ene	Evli	Zimmi			
Ungerz		İngiltere			15 sene	Evli	İngiliz	1 hane	Büyükdere	
Doberson		İngiltere			15 sene	Evli	İngiliz			
Makrini		İngiltere			25 sene	Evli	Efrenç	1 hane	Büyükdere	
Corci Taganini		İngiltere			45 sene	Evli	Zimmi			
Brayoti		İngiltere			40 sene			1 hane	Dörtyol Ağzı	
Antonyo Dimoti	Asitane	İngiltere		Tabip		Evli	Efrenç	1 hane	Tepebaşı	Hane babasından intikal
Roverligo Branyoti	Beyoğlu	Hollanda	Büyükdere	Tercüman				1 menzil	Büyükdere	
Çipa Komonista	Beyoğlu	Hollanda		Tercüman				3 menzil	Beyoğlu/Büyükdere /Belgrad köyü	
Francesko Bracyoti	Beyoğlu	Hollanda		Tercüman				1 menzil	Büyükdere	
Hayyim Piza (Yahudi)		Hollanda			8 sene	Evli	Zimmi			
Coze Bercbib (Yahudi)		Hollanda		Simsar	14 sene	Evli	Zimmi			
Yakob Tolero (Yahudi)		Hollanda		Simsar	10 sene	Evli	Zimmi			
İlya Piza (Yahudi)		Hollanda			14 sene	Evli	Zimmi			
Anderiya		Hollanda	Beyoğlu	Tabip	23 sene	Evli	Zimmi	5 bab menzil	Beyoğlu/ Beyköyü	Boğdan'da
Maslini	Beyoğlu	Venedik	Beyoğlu /Tımtım Mahallesi	Tercüman				2 bab menzil	Tımtım Mahallesi /Büyükdere	
Rali	Beyoğlu	Venedik	Beyoğlu/ Arslan Ağzı	Tercüman				2 bab menzil	Arslan Ağzı/ Büyükdere	

Klavro		Venedik	Beyoğlu/ Tımtım Mahallesi	Tercüman	2 sene			1 bab menzil	Tımtım Mahallesi	
Neron	Beyoğlu	Venedik	Beyoğlu/ Tımtım Mahallesi	Tercüman				2 bab menzil	Tımtım Mahallesi/ Büyükdere	
Antonyo Dimoti		Venedik	Kitahorya		8 sene	Evli	Zimmi			
İstamati Rufani		Venedik	Galata		28 sene	Evli	Zimmi			
İstelyo Arvantaki		Venedik	Beyoğlu		8 sene	Evli	Zimmi			
Panayoti Monolino		Venedik	Beyoğlu		10 sene	Evli	Zimmi			
Lorenço Arvantaki		Venedik	Beyoğlu		10 sene	Evli	Zimmi			
Nikoletto Provi		Venedik	Beyoğlu		8 sene	Evli	Zimmi			
Yanaki Kalyodaka		Venedik	Beyoğlu		20 sene	Evli	Zimmi			
Panayoti Sorti		Venedik	Galata		10 sene	Evli	Zimmi			
Corci Siropolo		Venedik	Beyoğlu	Tabip	2 sene	Evli	Zimmi			
Nikoli Françakano		Venedik	Beyoğlu		6 sene	Evli	Zimmi			
Benedetos Nikratu		Venedik	Galata		10 sene	Evli	Zimmi			
Nikolo İskolide		Venedik	Fener	Tabip	15 sene	Evli	Zimmi			
Françesko		Venedik	Beyoğlu	Tabip	15 sene	Evli	Zimmi			
Petro Frankini		Venedik	Beyoğlu	Tabip	2 sene	Evli	Zimmi			
Kimtreviz		Venedik	Piri Paşa	Tabip	20 sene	Evli	Zimmi			
Kılava		Venedik	Galata	Tacir	6 sene	Evli	Zimmi			
Salamon Famayori		Venedik	Galata	Tacir	6 sene	Evli	Zimmi			
Ventura Fava		Venedik	Tophane		6 sene	Evli	Zimmi			
Yuzeppe Fava		Venedik	Hasköy		6 sene	Evli	Zimmi			
Kiyove		Venedik		Venedik elçisinin kapıcısı	6 sene	Evli	Zimmi			
Mormars	Dörtyol Ağzı	Avusturya	Dörtyol Ağzı/ Tımtım Mahallesi	Baş tercüman				3 menzil	Tımtım Mahallesi/ Kalafatçıbaşı Mahallesi	
Biyanki		Avusturya	Dörtyol Ağzı/ Kalafatçıbaşı Mahallesi	Tercüman	19 sene			2 menzil	Kalafatçıbaşı Mahallesi/ Tarabya	
Nesta	Dörtyol Ağzı	Avusturya	Dörtyol Ağzı/ Tımtım Mahallesi	Tercüman				2 menzil	Tımtım Mahallesi /Tarabya	
Ciovanni Tanelli	Alikurnalı	Avusturya			15 sene	Evli	Zimmi			

Mark Antonyo Pilisan	Milanolu	Avusturya		Kunduracı	12 sene	Evli	Zimmi			
Peni Franko		Rusya		Tercüman	38 sene	Evli	Müstemen			
Danderya Glermaki		Rusya		Tercüman	40 sene	Evli	Müstemen	1 menzil	Belgrad köyü	
Marini		Rusya		Tercüman	36 sene	Evli	Zimmi			
Yeremya		Rusya		Tacir-i dostî	8 sene	Evli	Zimmi			
Levi Dantan	Asitane	İsveç	Beyoğlu/ Arslan Ağzı karşısında	Tercüman				3 menzil	Arslan Ağzı/ Kuruçeşme	Aslen Fransız, Fransa tercümanlarından kardeşi Antuvan Dantan ile müşterek olarak sakin